

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

[Ḥamishah Ḥumshe Torah]

‘im targum Onkelos, u-ferushe Rashi u-ve’ur ye-targum Ashkenazi

Sefer Be-reshit

Premsla, Yitṣḥaq Itsaḥ ben Tsevi Hirsh

Ofenbakh, 568 [1807 oder 1808]

DT

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10084

כמרא, דאזועלבע איוס
 חברון, איוס לאגדע כנען :
 (כ) אלוף בלויב דאז פֿעלד
 מיט דער העהלע דארין, דעם
 אברהם צום ערבנגרעכניס,
 פֿאן דען קינדערן חת :
 כד (א) אברהם ווארד
 אלט, האטטע האָהעז
 אלטער עררייכט, אונד דער
 עוויגע האטטע איהן גוענגעט
 איבעראלל : (ב) דא שפראך
 אברהם צו זיינעם קנעכטע,
 דעם עלטעזטען זיינען הויזען,
 דער

רש"י

כמרא היא חברון בארץ כנען
 ויקם השדה והמערה אשר
 בולאברהם לאחות קבר מאת
 בניהת : ס כד א ואברהם
 זקן בא בימים ויהוה ברח את
 אברהם בכל : ויאמר אברהם
 אל עבדו זקן ביתו המושל
 בכל

תרגום אונקלוס

כד (א) כד את אברהם בכל. בכל עולה
 בנימטריו בן ומאמר שהיה לו בן
 היה נחיד להשיא אשה : (ב) זקן ביתו לפי
 שהיה
 חתאה : כד ואברהם סיב עאל ביומיו ווי ברוך ית אברהם בכלא :
 (ג) ואמר אברהם לעבדיו סבא רביתיה דשליט
 בכל

באור

בתקום זית כש והמדנים תכרו אתו אל זכרים לפשוטו וגו' (בראשית ל"ז ל"ח), פי'
 במכרים, ואל הארץ נתן את העדה (שמות כ"ה כ"א), כמו בארון, וכן ת"א בנערת,
 וכן מתורגם כל"א : (ב) ויקם השדה וגו', כבר כתבתי פי' הרש"ס ור"ע שטורט
 בזה, אבל לפי פשוטו הוא כלל הנא אשר הפרט, וכן מתורגם כל"א (אלוף בלויב),
 ומלת ויקם לשון זכר שג על השדה שהוא לשון זכר, ונשפת אחרת עמה גם אל
 המערה, וכאלו אמר ויקם השדה ותקם המערה, וכפי טעם הלשון בבוא פעל אשר
 על שני שמות יטל הפעל על הדבק בו אם זכר אם נקבה, כמו ותדבר מרים ואהרן
 בעשה (במדבר י"ב א'), באורו ותדבר מרים ודבר אהרן, ובא ותדבר כל' נקבה
 בעבור מרים הדבק בו, וכ"ה על הכות :

כד (א) ואברהם זקן, לדעת הרד"ק בשמשים ארש זקן הוא תאר, ובעל מ"י כתב
 שבמירוש פי' שהוא פעל עבר או תאר, והנכון שהוא עבר כחברו בא בימים :
 בא בימים, הוא הרחבת גבול הוקנה וכו' עתה בן ק"ע שנה, ואף שגם כשהיה בן
 כ"ט שנה וצדקה נת' כ' באמר עליהם באים בימים, הנה שם הוא ביטוי שהתחיל
 לבוא ביום הוקנה אבל כאן הוא עבר, כן כתב הרמב"ן : וה' כדך את אברהם
 בכל, באורך ימים ועושר וכבוד וכו' מכל שמות האדם, והנה הפסוק הזה הוא
 הקדמה אל כל הסיפור הנא אחריו, ע"ד ומס הוא אזי כנען (בראשית ט' י"ח),
 באופן זה, ואברהם זקן בא בימים, והגיע העת להשיא את בנו בחייו, וה' כדך את
 אברהם בכל, להודיע שלא מחמת חוסר באים בארץ כנען שלא היו רוצים להודונו
 לו שלא את המעשה למשפחתו, שהרי נתבדק בכל, וכל העולם מתאווה להודונו לו
 אבל הוא לא רצה כ"א ממשפחתו, והיו שאמר העבד וה' כדך את ארזי ואלד ויגדל,
 קן פי' הדשג' : (ב) זקן ביתו, תאר משך שן זקן : שיש גא ידך תחת ירכי, וכן בייסוף
 כשנשנפ

כָּבַל אֶשְׂרָלוֹ שֵׁים־נָא יָדָי
תַּחַת יָרְכִי: וְאַשְׁבִּיעַךָ בַּיהוָה
אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לְבָנִי

מבנות

דער איבער אַללעו זיינע
שאלטעסע: רעגע ריינע
האַנד אונטער מיינע היטע:
(ג) איד וויל דיק בשוועהרען,
ביי ארעם עוויגען, דעם גאַסט
דעו היממעל, אונד דעם
גאַסט דער ערדען: דאס דוא
מיינעם זאָהנע קיינע פֿרוי
נעהמען זאָלזט פֿאַן

תרגום אונקלוס

רש"י

כָּבַל דִּי לִיה שְׁנֵי כַּעַן יָדָי תַּחֲזוֹת
יָרְכִי: (ג) וְאַקְוִים עֲלֶיךָ בְּמִיטְרָא דִּי
אֱלֹהָא דְשָׁמַיָא וְאֱלֹהָא דְאָרְעָא דְלָא

שהוא דבוק נקוד זקן: תחת ירכי לפי
שהשבע כריך שיטול בידו חפץ של מנה כגון
ספר
תסב אֶתְתָא לְכָרִי מבנות

באור

כַּבְּלָא לִיעָקֵב, כְּרִיתוֹת בְּרִית וּשְׁבוּעָה שֶׁל בֵּן לְאָבִיו וְעַבְד לְאֲדוֹנָיו כִּי הִיטָה שְׂדוּמָה עֵינָי
הַשְּׂעִבֹד וְכֵן כְּתוּב בֶּן יֹכְבֵד אִב וְעַבְד אֲדוֹנָיו (מֵלֶכִי א' ו'), אֲבָל תְּקִיעַת כַּף אֶל כַּף אוֹ
כְּרִיתוֹת דְּבַר לְשִׁנִּים וְלַעֲבוֹד בֵּין בְּתָרֵיו מִנְיָה בְּאֶרֶץ בְּנֵי אֲדָם. (הַרְשָׁב"ס), וְכֵן כ' הַרְשָׁב"ע,
וְכַתֵּב זֹה הַמַּשְׁפָּט עֲדִיין הוּא בְּאֶרֶץ הוֹדוּ, וְעַם שְׂמֵהָר"י אֲנִרְבַּנְאֵל הַכַּמִּישוֹ עַל פְּנֵיו וְאָמַר כִּי
אִין הַדְּבַר כֵּן, רַק מִנְהַגְס הוּא שֶׁהָאֲדָן יִרְכַּב עַל סוּס, וְהַעֲבַד אֲשֶׁר יִקְחוּ לוֹ מִחֲדָשׁ, יֵאָסֵם
יָדוֹ תַּחַת רַגְלֵוֹ, וְיִרְחַץ הָאֲדָן בְּסוּסוֹ, וְהַעֲבַד רֵן לְפָנָיו, וְהוּוּ סִימָן עַבְדוּתוֹ, אֲבָל לֹא־כַתֵּב
דְּבַר בִּירָךְ עַכ"ד, כְּעוֹזֵב הַרְשָׁוָה הַרְשָׁוָה אֲשֶׁר הוֹבֵאָה עֲאֲרָן הוֹדוּ, כִּי בַּהֲסַתְכֻלֹת פְּשׁוּעוֹ
שֶׁל מִקְרָא יִרְאֶה שְׂהִי' אוֹ הַשְּׁנֵהֵן כֵּן: (ג) אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ, וְלִהְיֵן אָמַר ה' אֱלֹהֵי
הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקַחְנִי מִבֵּית אָבִי, אָמַר לוֹ עַכְשָׁיו הוּא אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ שֶׁהִרְגַלְתִּיו
בְּפִי הַבְּרִיּוֹת, אֲבָל כַּשֶּׁלְקַחְנִי מִבֵּית אָבִי הִיָּה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְלֹא אֱלֹהֵי הָאָרֶץ אֲלֵא הֵיָּה בְּאֵי עוֹלָם
מִכִּירִים בּוֹ וְשֵׁי לֹא הִי' רַגִּיל בְּאֶרֶץ, כֵּן פִּי' רַש"י, וְהַרְמַב"ן כְּתַב ח"ל הַקְּבָ"ה יִקְרָא אֱלֹהֵי א"י
כְּדַכְתִּיב לֹא יִדְעוּ אֵת מַשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ (מַלְכוּת ב' י"ז כ"ו), וְיִדְבְּרוּ אֱלֹהֵי יִרְוּשָׁלַם כַּעַל
אֱלֹהֵי עַמֵּי הָאָרֶץ (ד' ה' ב' ל"ב י"ט), וְר"ל שֶׁזַּיְכֵנָה תַּחַת מַשְׁמַלַת הַעוֹלָוֹת וְהַיְסוּכְבִּים אֲשֶׁר
חִלַּק ה' אוֹתָם לְכָל הָעוֹמִים), אֲבָל בְּפִסּוֹק אֲשֶׁר לְקַחְנִי מִבֵּית אָבִי לֹא נֶאֱמַר בּוֹ אֱלֹהֵי הָאָרֶץ
כִּי הִיָּה בְּתַרְן אוֹ בְּאוֹר כַּשְּׂדִים, וְכֵן אָמַר הַדָּר בְּחוֹנָה לְאֶרֶץ דּוּמָה לְמִי אֲחִין לוֹ אֱלֹהֵי שְׂנֵא'
כִּי גִרְשׁוֹנִי הַיּוֹם מִהַסְתַּפַּח בְּנַחֲלַת ה' לְאָמַר לֵךְ עַבְד לְאֵיִם אֲחֵרִים (מַלְכוּת א' כ"ו כ') עַכ"ל:
מִבְּנוֹת הַבְּנַעֲנִי, הַקְּפִיד אֲנִרְבַּהֵם אֲלֵא לְהַתְתַּקֵּן בָּם לְפִי שְׁכַנְעֵן הִי' אֲרוּר מִפִּי נַח, וְלֹא רַבָּה
שִׁמְעֵרַב בְּנוֹ זֶרַע בְּרַךְ ה' עִם הַזֶּרַע הַמְּקוֹלֵל הַכּוֹף, וְעוֹד שֶׁהַקְּבָ"ה יַעַד לְתַת אֵת הָאָרֶץ
לְזֶרַע שְׂהִי' מִבְּנֵי שֵׁם וְשִׁסְחָו רַשְׁעִים בְּנֵי כְּנַעַן מִזְּנֵה, וְאֵם הִי' יִצְחָק טוֹשָׁא אִשָּׁה מִבְּנֵי כְּנַעַן
הִי' הַיְוֹדָשִׁים אֵת הָאָרֶץ כְּנַעֲנִים. וְלִכֵּן אֲסַרְס עֲלֵיו, וְהַר"ן בְּדִרְשׁוֹתָיו כְּתַב בּוֹה עֵינָן אֲחֵר
יֵשֶׁר וְכִסּוֹן הוּא כִּי הַמְּנִית וְהַעֲבָרוֹת אֲשֶׁר בְּתוֹרָה, הֵם עַל ב' פְּנִים, מִהֵם שִׁעְשָׁא רּוֹשֵׁם בְּנוֹף
וְנַפְשָׁ, כְּמֹדוֹת וְכַמְעַשִׂים, וּמִהֵם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ רּוֹשֵׁם בְּנַפְשָׁ לְבַד, כְּאִוְיוֹת, וְהֵנָּה אוֹתָם
אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ רּוֹשֵׁם בְּנוֹף וְנַפְשָׁ, הֵם אֲשֶׁר יַעֲבְרוּ רַשׁוּעִים אֶל הַבְּנִים אֲשֶׁר יִשְׁתַּלְשְׁלוּ מִהֵם, כַּשְּׂנֵאָה
וְהַנְקָמָה וְהַאֲבָרוֹת וְהַיּוֹמָה וְהַכִּילוֹת וְדוּמִיָּה, שְׁהֵן יַעֲשׂוּ רּוֹשֵׁם בְּנַפְשָׁ, וְהַנְדָּ שְׁהֵן עֲבוּרוֹת,
וְבְנוֹף, לְפִי שֶׁהַמְּדוֹת יַעֲשׂוּ בְּלִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁהַלִּיּוֹת יַעֲשׂוּ תְכוּנָה בְּמֹדוֹת, כִּי כְּמוֹ שֶׁאֲשֶׁר
יְהִי' דָם הַלֵּב רוֹתַח, יְהִי' הָאֲדָם כְּעַסָן, כֵּן מִי שִׁכְעָם, יַעֲשֶׂה דָם לְבֹו רוֹתַח, הַנְּהָאֵם כֵּן
אוֹתָן הַמְּדוֹת יַחֲזִיבוּ הַעוֹנִים הַנּוֹפִיִים, וְלִזֶּה יַנְשַׁךְ עֵינֵם לְבָנִים, וְזֶה רּוֹשֵׁאֲנֵי כְּנַעַן אֲמַנְס
הַדְּבָרִים שְׁעוֹשִׂים רּוֹשֵׁם בְּנַפְשָׁ בְּלַבָּד, וְהֵם הַאֲעוּבוֹת עִם הַיּוֹתָן כְּחֻבוֹת וְרַעוּת, לֹא יִתְפַּשְׁעוּ

פאן דען מאכטערן דען
כגעניסשען פאלקען, אונטער
ווערלכעם איד וואָרנע:
(ד) זאָנדערן אין מיין פאָטער-
לאַנד אונד צו מיינער פֿער-
וואַנדשאַפֿט זאָללוט דוא
געהען, אונד מיינעם זאָהנע
יעחק איינע פֿרויא נעהמען:
(ה) דער קנעכט שפראך צו
איהם, ווען טון דיא פֿרויא מיר ניכט ווירד נאַכפֿאלגען

מבנות הכנעני אשר אנכי יושב
בקרבו: ד כי אל-ארצי ואל-
מולדתי תלך ולקחת אשה
לבני ליצחק: ה ויאמר לריו
העבד אוכי לאתאבה האשה

ללכת
וואָללע

תרגום אונקלוס

רשי

מבנת כנענאי די אגא יתיב כי יחזין
(ד) אלהו לארעי ולקחתי תיול
ותסב אמתא לקרי ליצחק: (ה) ויאמר ליה עבדא קאים לא מיבי אמתא
למיתו

באור

בננים, לכן לבן ובתואל עם היותם עובדי ע"ז, לא היו מחוייב שיעבור ראשם לבניהם
ולכן נחר בהם חברהם, והרחיק בנות הכנעני, כל זה משהר"י אברבנאל: (ד) כי אר-
ארצי ואל מולדתי הלך, הראב"ע פי' ארצי, חרן שדר שם, מולדתי. אור כה דים, ור"ל
ארץ מולדתי, כי ארצי מושך עמו ואחר עמו, ורש"י לא פי' כאן כלום, אבל להלן על מבית אבי
וערך מולדתי פי' מבית אבי, מחרן, ומחרן מולדתי מאור כשדים, וכ' עליו הרמב"ן וז"ל אם
כן אל ארצי ואל מולדתי תלך יהי' אור כשדים, ומלילה חלילה שיתערב זרע הקדש בבני חם
הטועים, אולי יאמר שהי' לו משפחה שם מורש של שם, אבל העבד לחרן הלך כאשר דבר
אדניו, אולי יחשוב הרב כי ארץ מולדתו אור כשדים אבל מולדתי היא משפחתי, וארצי ארץ אשר
גר בה, וכל אלה דברים בטלים כי נכאן אמר ולקחת אשה לבני משם, ועוד כי ימים רבים
עמד בחרן כנען יותר מחרן ולמה תקרא חרן ארצו בעבור שגר בה ימים רבים, אבל אל
ארצי ואל מולדתי, ארצי שם מולדתי כי שם עמד ומשם היו אבותיו מעולם, וכבר כתבאר
(ר"ל בסוף פ' נח ובתחלת פ' לך לך שאברהם לא נולד בארץ כשדים כי כל אבותיו היו
מארץ כנען מעולם), ובג"ר מבית אבי זו ביתו של אביו, ומחרן מולדתי זו שכונתי, ויחזק
איהי' טעם א' ארצי זה מולדתי ארצי ומשפחתי, כי גם בארצי ארצו לא יסתך רק במשפחתי,
וכן ולקחת אשה לבני משם רמז אל מבית אבי, וכן יאמר העבד ולקחת אשה לבני משפחתי
ומבית אבי, ואמר כי תבוא אל משפחתי, או שהי' העבד אומר כן לכבודם שיאמרו לו עכ"ל,
והנה יב"ע תרגם אל ארצי ואל מולדתי, לארעי ולבית גניסתי, ולהלן ומחרן מולדתי תרגם
וזן ארע ילדותי, נראה שדעתו בצאור הכתוב כאשר משב הרמב"ן בדעת רש"י, ואנקלוס
תרגם שניהם ילדותי, אבל הנכון בדעת הרמב"ן כאשר מנחנו שאלו שאלו האיש לבן ומולדתו
(בראשית מ"ג ו'), שפי' שם למשפחותיו כמו שפי' שם רש"י עמו, וכן תרגם שם יב"ע,
וליתוסנא, ואף שאנקלוס תרגם גם שם ולילדותנא, אולי בל' הארמי של אנקלוס תקרא
המשפחה, ילדותי, והי' ח"כ ומכיון גם שם עם הרמב"ן, וכן ומולדתך אשר הולדת
חמריהם (שם מ"ח ו'), פי' זרעך שהיא המשפחה היוצאת מן, וכן ת"ל שם, ובגין
דתיולד, כפי הכוונה, וכן ההתפעל מן השגש הזה מורה על יחוס משפחה כשוותילודו על
משפחתם (במדבר ט"ו), פי' ויתחמו, הביאו ספרי יחוס הם, והי' פירושו כאן ארצי,
חרן, ומולדתי, קרובי שנארצי, וכן פי' הרש"י וכן מחרן מולדתי, ארץ שם קרובי
משפחתי, וכן מתרגם כל"ל: (ה) אולי, הראב"ע כתב כי ימנא על טעוים רבים

חיי שרה כד

ללכת אחרי אל הארץ הזאת
ההשב אשוב ארתי בנג אל
הארץ אשר יצאת משם :
ויאמר אליו אברהם השמר
לך פן תשוב את בני שמה :
יהוה יאליהי השמים אשר
לקחני מבית אבי ומארץ

מולדת

תרגום אשכנזי קסד

וואללען, אין דווען לאנד :
ואלל איך וואהל דיינען זאך
אין דאן לאנד, אויז וועלכעם
דוא אויז געגאנגען ביזט,
צוריק פיררען? (1) דא
שפראך אברהם צו איהם :
היטע דיק, דאס דוא מיינען
זאךן ניכט דארין צוריק
פיררוט: (1) דער עוויגע,
דער גאטט דעו היממעלו,
דער מיך הערויז געגאטמען
אויז מיינען פאטערן רויז,
אונד אויז דעם לאנדע מיינער
פערואגנדשאפט

תרגום אונקלוס

למימי בתרי לארעא הקא
אטיב ית בך לארעא די נפקתא
מתקו: (1) ואמר ליה אברהם אסתמר
לך הלמא תתיב ית ברי לתמן :
(1) וי אלהא דשטיא די דברני טבית
אבא ומארע ילדתי

רשי

עליו ונטלה: (1) ה' אלהי השמים אשר לקחני
מבית אבי ולא אמר ואלהי הארץ ולמעלה
אמר ואשביעך וגומר אמר לו עכשיו הוא אלהי
השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בני הכנען
אבל כאלקחני מבית אבי היה אלהי השמי
ולא אלהי הארץ שלא היו באי עולם מכירים
בו ושם לא היה דגיל בארץ: מבית אבי
מארץ

באור

ובעל פתח דברי יסלקם לג', הא' לבן תאזה, וענינו מי יתן והי' זה, כמו אולי יתכן ה'
(עמוס ה' ט"ו), אולי יש תקוה (איכה ג' כ"ט), והוא ענין שאל, והב' ל' אס, כמו אולי
ישעני (בראשית כ"ז י"ג), אולי יעשה וזים יבלעהו (יושע ט' ז'), והג' בל' אס לא (והוא
כמו לולי), כמו אולי נטתה (במדב' כ"ב ל"ג), והד' ק' בשרשים שרש אלה נגדרו בענין אסד
וכתב שהוראתו תמיד על הענין המוספק ועיקרו שאל, כי גם אס הוא לבן מוספק וכן
לתקוה והתאזה כן, וכל אחד יובן במקומו מענינו, קח מן כונת לולי שאינו מוספק, הנה
הד' ק' לא רנה לקבלה שהוראת אולי, ומפרש פסוק אולי נטתה בלבן אס כמנינו ע"ש, וכן
פה יתפרש בלבן שאל: ההשב, הה"א היא לשאלה, ונקודתיה הענינית היא ה"פ,
ובנוחה לפני אות גרונית תפול הוא ושאל הפתח לבד, וכשתהי' האות הגרונית
שאחרי' בקיץ, ישתנה הפתח לסגול, כי ככד על הל' לבטח אות פתוחה לפני אות גרונית
הקטנה, כמו על ראש השעיר החי' (ויקרא י"ז כ"א), והקריב את השעיר החי' (שם כ'):
ההשב אשוב אח בנג, א' ארץ אבותיך, ואע"פ שיכתב לא הי' אס קורא אותה הזכר
בעבור אנהם שיבא משם כמו ודוד רביעי יאזכר הנה (בראשית ט"ו י"ו), כי הדור שבא
לארץ כנען לא היו אס מעולם שיתכן עליו לומר שיאזכר אכל כאמר לאברהם בעבור שבא
משם: (1) השמר, כל השמר מלעיל לבן שמירה, ואשר הוא מלרע לבן שמרים כמו
השמר והקטע (ישעי' ז' ד'), כעטס ושקט הוא אל שמרו (ירמי' מ"ח י"א). (הראש' עוסק
פנה הד' ק' בשרשים שרש שאל ובפירושו על ישעי'), אבל לא כמנח השמר מלרע רק פ"א,
והוא

פערואגנרשאפט, ווערלכער מיר פעהר הישען: אונר מיר צו געשוואהרען האט, מיט דען ווארטען, דיינעם זאטען וויל

בזלתי ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך יהיה

ד ש י

תרגום אונקלוס

מתן: ומאן מולדתי. מאור כסדים: ואשר דבר לי לזרעי כמו אשר דבר עלי (מלכים א' 1) וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אל דבור

ילדותי ודי טליל לי ודי קים לי לשיטר לברך את

באור

והוא הנזכר: פן חשיב, הרד"ק בצדאים שרש פון פירשו כענין שלא, השמר לך שלא תשוב, וכן פי' ולא תגשו בו פן תמתן (בראשית ג' ג'), שלא תמתן, ועל פיו מתורגם כן פה בל"א: (ו) ואשר דבר לי, לשון רש"י לזרעי, כמו אשר דבר עלי, וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אל דבור מפורשים בל"על, ותרגום שלהם, עלי עלוהי עליהן, שאין טפל אל דבור לשון לי ולו ולהם אליו אליו אליהם, ותרגום שלהם עמי עמיה עמהן, אל אל חמירה טפל לי ולו ולהם עכ"ל, ובפ' ויבא (לקמן כ"ח ט"ו), הביא רש"י משה שכתוב את אשר דברתי לך (שם), שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן, אבל הרמב"ן לא הסכים לדבריו וכ"ל ואין החלוק הזה אמת כי הנה מצאנו ועתה לך נחה את העם אשר דברתי לך (שמות ל"ב ל"ד), וידברו הכסדים לעוף ארמית (דניאל ב' ד'), והודעתם ואנדתם מהר כאשר דבר ה' לך (דברים ט' ג'), וכן האמירה בצניהם ואמרו לי מה שמה אמר אליהם (שמות ג' ג'), ואת אשר דברתי לך פירשו שאמרתי לך עתה שאתן לך את הארץ ולזרעך ואנרך אותך עכ"ל, ח"ל המתרגם האשכנזי, והנה לדעתי אין טענות הרמב"ן ז"ל מקריעות נגד דעת רש"י, כי פעל הדבור יבא על אני עניני, פעמים יבא עם הפעול כמו את הכסף אשר דבר (בראשית כ"ג י"ז), יהי' הכסף הפעול, וכן האות והמופת אשר דבר (דברים י"ג ג'), הנה האות והמופת כדברי' ויתורגם בל"א (זאן או אננינגען), ופעמי' יבא בלי פעול כלל ויורה על ענין השיחה שבין אדם לחבירו, מבלי להשגיח על המדובר, (בל"א רעדען), ועתה אין כוונת רש"י ז"ל כי אם על הדבור הבא על הענין האחרון שזכרנו מבלי פעול המדובר כלל, שאין לי ולו ולהם שייך אליו, כי אם אליו ואליו ואלהים, ואולם אם יתלוה עמו הפעול והוא הדבר המדובר או שייך שפיר לשון לי ולו, כמו חאת אשר דבר להם אליהם (בראשית מ"ט כ"ח), הנה זאת הפעול המדובר ויבא עם להם, וכן לך נחה את העם אל אשר דברתי לך (שמות ל"ב ל"ד), ענינו אל המקום אשר דברתי לך, (דען איד דיר אנגענינגע האנט), ויהי' המקום הפעול המדובר, וכן וידברו הכסדי' לעוף ארמית (דניאל ב' ד'), הנה מלת ארמית תורה על הפעול, ואולם כאשר דבר ה' לך (דברים ט' ג'), הוא נכנס תחת כללו של רש"י ז"ל שענינו לזרעך ולטובתך, והכלל שכל מקום יבא פעל הדבור בלי פעול עם לי ולו ולהם גריד שיתורגם (נוואנגען), כמו לי דבר טור ישראל (שמות כ"ג ג'), (מיר האט פו טגעזאגט), וכן כאשר דבר ה' ביד משה לי (במדבר י"ז ה'), (איהס טגעזאגט), וכנה רבות, ואולם אל חמירה טפל לי ולו ולהם וגם אליו ואליו ואלהים, כמו מה אמר אליהם (שמות ג' ג'), וכן וידבר אליהם אל משה ויאמר אליו (שם ו' ב'), וכלל נכון ומדויקדק הוא מאוד כפי משפט הלשון, שכל דבור בלי פעול יבא עם לי ויתורגם בל"א (מיינט וועגען או מיר טראגטען), ועם אליו (מיט מיר רעדען) עכ"ל, ולכן המתרגם האשכנזי שומר את דבריו כללו זה בכל מקום בתרגומו: ומ"ש רש"י ותרגום שלהם אין כוונתו על אנקלוס, רק שראוי לתרגם כן, אבל חנקלוס תרגם פה, ודי טליל לי, וכן את אשר דברתי לך, ית דמילית לך: ואשר נשבע לי, במעמד בין הנתיים, כן פי' רש"י ומהר"ם אברבנאל, רש לתעוה עליהם כי לא מצאנו שם שטע' רק כריתת ברית, וכ"ל שג על הכניסה שאשר העקדה שם נאמר כי נשבעתו

את הארץ הזאת הוא ישרה
מל אבו לפניך ולקחת אשה
לבני משם: ואת לא תאבה
האשה ללקח אחריך ונקירת

משבעתי

וויל איך דיועו לאנד איין
געבען: דערועלבע ווירד
זיינען ענגעל פאר דיר הער
וענדעו, דאס דוא מיינעם
זאגען פאן דארט הער איינע
פרויה כרינגען ווירט:
(ח) ווען אכער דיא פרויה
דיר נישט ווירד נאכפאלגען

וואללען, זא ביזט דוא פרויה פאן

תרגום אונקלוס

רשי

ית ארעא הקרא הוא ישרה
הקריד ותסב אקתא לקרי סתסון:
(ס) ואם לא תיכי אקתא לטיית
בתרד ותתי זקאה טטוטתי דא

דבור מפורשים בלשון על. ותרגום שלהם
עליועלוי עליהון סאין טפל אכל דבור לשון
ליולי ולהס אלא אלי אלו אליהס ותרגו
שלהס עמי עמיה עמיהון אכל אכל אמירה
טפל לשון לולי ולהס: ואשר כשבע לי ידן
הנתרים: (ח) ונקית משבעתי וקח לי

באור

כאם ה', ואף שס אינה מכרעת הבעת הארץ, הנה בעלמך וירש זרעך את שער שאלו תהי
הכונה על ירושת הארץ, כי לא הוכרח להס ארץ אחרת ואזיה שער יירשחון מזה: היא ישרה
מלאכו, תפלה ואלו היתה נבואה למה אמר ואם לא תאבה האשה. (הראב"ע), ויתר נכון
לומר שהוא לשון בטחון, והיתה התשובה לאליעזר על מה שאמ' אולי לא תאבה וגו', ואמר אכנס
בה' שזמין לך אשה הונגת לבני שלח תמאן ללכת אחרך, ואולם אם מה' יבא הדבר שלא תגליט
בשליחותך ולא תאבה האשה וגו' ונקית וגו', ולשון הראב"ע ה' אלהי השמים, שהביאני כאן
ותן לזרעי הארץ הזאת ידעתי שאינו רוצה שירחק ורש מכאן שא"כ מה לי להקביל להביאני
כאן לסיכך יודע אני שישלח מלאכו להגליט דרכך לקיים לי הבעתו עכ"ל, ואין כונתו באשר
יודע אני, בדרך נבואה, רק ה"ל בטוח אני: (ח) ונקית משבעתי זאת, רש"י פי' וקח לי
אשה מבנות עבר אשכל וממרא, והרמב"ן מייאן בזה כי כנענים הם כדכתיב משהא האמרי אחי
אשכל ואחי ענר (בראשית ז' יג), אולם לדעת בעל ס' הישר לא היו ענר ואשכל כנעניים
מבני סס, רק אחי שלח בני ארפכשד בן סס, ויהי' לדעתו פי' ממרא האמרי אחי אשכל ואחי
ענר, אהב אשכל ואהב ענר, והואל לו האמונה לאהב בעבור רוב האהבה שיש לאחים זה
לזה, כי היא הקרובה הקרובה מכולן, שהס ראשון בראשון, וכן כתוב אחי מייאן אחס (שס
כ"ט ד'), ולא הי' רק ממרא לבד כנעני, והי' יכול להשיאו אשה מבנות ענר ואשכל, אם לא
יתנו לו ממספחתו), ולפי דעת הב"ר עליהס הזהיר באמרו אשר אנכי יושב בקרב בני ישראל
היה יושב בכל הכנעני כי עמיס רבים היו, והוא מפרש ונקית משבעתי שהי' היא קטורה וי'
הטוב בעיניו יעשה, ואנרהס הי' יודע ביצחק הצדיק שימשע לאכו ושזהר בהן ויגד לו אל
יממשאל או ללבו ויתר העמים, וכתב עוד ויתכן כי משבעתי זאת רמז למה שאמר ולקחת אשה
לבני משם כי אולי היתה השנועה על הכל ולא ירעו לאשר אמר לו לא תקח אשה לבני מבנות
הכנעני מה טעם זאת ולכך אמר העבד ואמנה על ימין או על שמאל ולא אמר אבונה לי עכ"ל,
ור"ל שהשניעו על ב' דברים, הא' שלא יקח לו אשה מבנות הכנעני, והב' שיקח לו אשה דוקת
ממספחתו, אכל על ההשתדלות לילך מיד להביא לו אשה ולא יסב בטל או יאחר מלכת, און
טורף להשניעו, כי עבדו הוא, ונרדף על כרחו לילך באשר ישלחט, ולא הי' נרדף להשניעו רק
על הדבר' הכסתר' שהי' לבני נאמן אלו, והס הב' דברים הטכרים, ולכן אמר לו אם לא
תאבה האשה שהיא ממספתי ללכת אחרך, או תנקה משבעתי זאת הייט האחרונה שהיא
ולקחת

פאן דיזעס מיינעם שוואוה-
 רע: נור מיינען זאָהן פֿיהרע
 גילט דאָהין צוריק: (ט) דער
 קנעכט ר־ענטע זיינע האַנד
 אונטער ויינעו העררן היפֿטע,
 אונד שוואָהר איהם אויף
 דיזע אַכרעדע: (י) דער
 קנעכט נאָם צעהן קאָמעלע,
 פֿאָן ויינעו העררן קאָמעלען,
 אונד רייזטע, האַטטע מיט זיך
 פֿאָן אַללען גיטערן ויינעו
 דעררן: מאַכטע זיך אויף
 אונד גינג נאָך ארם נהרים

משבעתי זאת רק את-בני לא
 תשב שמה: ט וישם העבד את
 ידו תחת ירך אברהם אדניו
 וישבע לו על הדבר הזה: שלישי
 עי ויקח העבד עשרה גמלים
 מגמלי אדניו וילך וכר-טוב
 אדניו בידו ויקם וילך אל-ארם
 נהרים

רשי

תרגום אונקלוס

אשה מבנות עבר אשכנז וממרא: רק את
 בני וגו' רק מעוט הוא בני אינו תור אכל
 יעקב בן בני סוטי לחזר: (י) מגמלי אדוניו
 כיכרין היו מאשר גמלים שהיו יוצאין וממין
 מפני הגול שלא ירעו נשדות אחרים: וכל טוב
 אדוניו בידו שטר מתנה כתב ליצחק על כל
 אשר לו כדי שיקפנו לשלוח לו בתם: ארם
 נהרים

דא קחוד ית קרי לא תתיב לתמן:
 (ט) ושני עבדא ית ידיה תחזות ירקא
 דאברהם רבוייה וקם ליה על
 פתגמא הדין: (י) ודבר עבדא עסרא
 גמלין טגמליה דרבוייה ואול וכל
 טוב רבוייה קבדיה וקם ואול לארם
 נהרים

באור

ולקחת אשה לבני מש דוקא, ועכ"ז צריך שתתדל להביא אשה לבני (כלל שבעה רק ומחמת
 צווי האדון), ולא תביא מבנות הכנעני רק מאשר העמים, כי שבעתי הראשונה קיימת, ולפי
 אליעזר מחמת שהי' מוטל עליו להביא אשה לבני לקיים צווי אדניו, אמר להם ואם לא הבידו
 ואסכה על ימין אועל שאכל, והיינו לקחת מאשר העמים, ולא אמר ואסכה לי, ומדוקדק גם
 מלת זאת דוממע שיש שבעה אחרת: (ט) על הרבר הזה, על כלל השבעה, ואם היו בתם
 תנאים, הכל בכלל טונה אחת, וכן מתרגם כל"א, והרש"ס כתב על התנאי שפי' לו אחרת,
 ור"ל התנאי האחרון שלא ישיב את בנו שמה: (י) וכל טוב אדניו בידו, מלת כל תבא לפעמים
 על הפלגת הרבה כמו וכל הארץ באו מצרימה (בראשית מ"א ב'), פי' רבים מבני הארץ, או
 כאן לקח מכתף והב ומרגליות כדי להראותם עושר אברהם להטות לבבם אליו, ומלת ויקח
 משבת ענמה ואחרת עמה, ויקח העבד עשרה וגו' וילך וכל טוב אדניו לקח בידו, או אשה
 מסורס, ויקח העבד עשרה גמלים וגו' וכל טוב אדניו בידו וילך, ולשון רמב"ן והכסוף בענין
 כי טעם הפסוק הזה כטעם הכתוב בתואל וילך תואל לקראתו ויקח מתנה בידו וכל טוב דמשק
 מאה ארבעים גמל (מלכים ב' ח' ט'), אף כאן אמר כי לקח כל טוב אדניו בידו מאה עשרה
 גמלים, והענין כי כל הטוב והמעולה במינים ההם פירות ומגדנות מכל הנמצא בדמשק או
 בבית אדניו לקחו מאה הגמלים והוליכו מתנה בידם וכן עשרה חמרים נשאים משוב מצרים
 (בראשית מ"ה ב'), והמקראות יקראו לשונם בשון עכ"ל, ולפירושו יהי' וכל כמו ומכל כי
 תחבר הו"ס לפעמים כמו השמרו לכם עלות נהר (שמות י"ט י"ב), ר"ל מעלות, עד יקח
 גוי איבוי (יהושע י"ג), פי' מאויביו, ורבים כן, וכן מתרגם כל"א כמו בת"ס, אכל ענין
 מלת טוב פי' כדעת רש"י ע"פ הכ"ר שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפנו
 לשלוח

נְהַרִים אֶל־עִיר נְחֹר: יֵא וַיְבָרֵךְ
 הַגַּמְלִים מִחוּץ לְעִיר אֶל־בְּאֵר
 הַמַּיִם לְעַתְּ עָרֵב לְעַת צֵאת
 הַשָּׂאֵבֶת: יֵב וַיֹּאמֶר: יְהוָה אֱלֹהֵי
 אֲדָנִי אֲבָרְהָם הִקְרָה־נָּא לְפָנָי
 הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד עִם אֲדָנִי
 אֲבָרְהָם: יֵי הִנֵּה אֲנֹכִי נֹצֵב עַל־
 עֵין הַמַּיִם וּבְנוֹת אַנְשֵׁי הָעִיר

נהרים, נאך דער שטאָרט
 דעו נחור: (יא) דיא קאמעלע
 ליעם ער אויסערהאלב דער
 שטאָרט ויך לאנערן, בייה
 דעם ברוננען: צור אבענד
 צייט, דא דיא דירנען הערויז
 צו קאמען פֿלענען, וואסער
 צו האָלען: (יב) אונד
 שפראך אַ עוויגער! הוא גאָט
 מיינען העררן אברהם! לאָס
 מיר עו דאך הייסע געלינגען,
 אונד ערצייגע מיינעם העררן
 אברהם גענאָדע: (יג) איד
 שטעהע דיר בייה דער
 קאמען

וואסערקוועללע, אונד דיא טאָטער דער שטאָרטלייטע

תרגום אונקלוס

רשי

די על פרת לקרוא נחור: (יא) ואשרי
 גמליא טברא לקרוא רביא דטיא
 לערו רבישא לערו דגפון מליא: (יב) ואמר יי אלהיה דרפוני אברהם
 וטיין בעו דרטי יוטא דיו ועבר טיבו עם רפוני אברהם: (יג) הא אגא
 קאים על עינא דטיא וקנת אנשא קרוא

באור

לשלוח לו בתם: בידו, ברשותו, ולפי דעת רש"י ע"פ הכ"ר הוא כפאשו: ויקם לשון זיכר:
 אל ארם נהרים, היא שם המדינה, לפי שזכרת בין שתי נהרות, ובכ"ר פ' ל' ומ"ד
 וס' קורא אותה מיוסופוטימיה (רק אנדפס נצינו במדרשים בעבור חסרון הכנת המעתיקים
 והמפרשים, בלשון יונית) היא נקראת כן בלשון יווני, והיא מלה מורכבת משתי מלות,
 מיוסו, פי' תוך, שטמיה, פי' נהרות, והם פרת וחדקל, וא"ת לארס די על פרת, כי כן
 תרגום כל נהר סתם שכל המקרא, ויבאר דבר זה בהקדמה: אל עיר נחור, אל העיר אשר
 נחור אחי אברהם יושב שם, וכן ת"א ויב"ע, וכן מתורגם כל"א, ואולי היתה שם עיר שמה
 כן: (יא) ויברך הגמלים, הנריכס על דרכיהם, וכתב הרשב"ס שני נריכס יס לגמל זה
 על גב זה וזכרך להנריכו פעמים קודם שיטה מפני גבורו, והוא אלוורו חכמים בשחיתת חולין
 וכנגדו בגמל ניכר, וא"ת ויברך, ואשרי, מלשן חנייה, וכן מתורגם כל"א: אל באר המים,
 אבל, ובת"א בטסחאות ישות מתורגם לבאירא, אבל בטסחאות חדשות עם בירא,
 וכן מתורגם בלשון אשכנז: לעת צאת השאבת, בעת שרגילין הנערות לצאת
 לאיכ מים: (יב) הקרה נא לפני, כעעם הכן מפני לפני, וכן כי הקרה ה' אלהיך,
 (בראשית כ"ז ב'), והכלל כל דבר שארע לאדם בלי השתדלות ופריטות מכוון לכך, יקרא
 מקרה בל"ק, והכל בהשגחה מאלת השם הוטבב הסתת אל התכלית המכוון מאת ית'
 (ומה שקראו המחקרי' האחרוני' מקרה גמור, והוא מארע בלי עלה וסכה כלל, הוא ענין
 אשר לא ימנא וכרו בכל ספרי הקודש, ויתכן שאין לו מציאת כי אס בדעיון להזייתו בלתי
 יודעים

קאטמען הערווי, וואסער צו
שעפפען: (יד) ווען נון איין
מאדלען קאמט, צו וועלכעם
איד שפרעכע, האלטע דאך
דיינען איינער הער, דאס
איך טרינקע, אונד ווי
שפריכט, טרינקע, אונד
דיינע קאטמעלע וויל איך אויך
טרענקען: דיאועלכע האוט
דוא דיינעם קנעכטע יצחק
בעשטימט, אונד אן איהר
ווערדע איך ערקענגען, דאס
דוא טיינעם העררן גענארע
ערצייגט האוט: (טו) בעפאר
ער איין גערעדט האטטע,
קאט הערווי רבקה, (זיא ווארד געבאָהרען דעם

יצאת לשאב מים: יי והיה
הנער אשר אמר אליה חטי
נא כהן ואשתה ואמרה שתה
וגם גמליך אשקה אתה הכחת
לעבדך ליצחק ובה אדע כי
עשית חסד עם אדני: טו והיה
הוא טרם כלה לדבר והנה
רבקה יצאת אשר ילדה
הנערה קרי

לכתואל
בחואל

רשי

תרגום אונקלוס

הנעלים: הרניס: (יד) אותה הוכחת
לאייה היא לו שתה גומלת חסדים וכדאי
ליכנס בביתו של אברהם ולשון הוכחת ביררת
אפרוכי בעלל (כל אביללען איינערזעקן)
ובה אדע: לשון תחנה הודע לי נה: כי עשית
חסד: אס תהי ממשפחתו וכוונת לו אדע: כי
עשית חסד
(טו) ותהו הוא עד לא שיצי לגללא והא רבקה נפקת דאיתילדת
לכתואל

נפקת לטטלי טיא: (יד) ותהא עולטתא
די איטר לה ארכיני בעו קולתת
ואשתי ותיטר אשת ואף לגמלך
אשקי יתה וקמתא לעבדך ליצחק וקח
אדע ארי עבדת טיבו עם רבוצי:
ותהו הוא עד לא שיצי לגללא והא רבקה נפקת דאיתילדת
לכתואל

באור

ודעים הטח הדברים ומטותיהם, ויראה לו כאלו קרו בלי סנה כלל: (יד) והיה הנערה
המודקקים עשרים השן הזה על העין, בעבור שיהי לו, וכבר כתבנו בהקדמה שנסח
הספד קודם השם לא ישיח לא על המין ולא על העופר: אחת הוכחת, לשון רש"י רח"ו
היא לו שתה גומלת חסדים וכדי לכנס בביתו של אברהם ולשון הוכחת, ביררת, אפרוכי
בעלל, עב"ל, כל"ת (ביללען, איינערזעקן): ובה אדע, לשון תחנה הודע לי נה:
כי עשית חסד, אס תהי ממשפחתו וכוונת לו אדע: כי עשית חסד, כן פי' רש"י, ולשון
הרובץ ואס כן יאמר ידעתי כי באמת אותה הוכחת לעבדך ליצחק ואיני נקמה ופה, חסד
פירושו הקרה נא לפני היום העקבה שתי' הנערה אשר אימך אליה אותה שוכחת לעבדך
ליצחק (היא תאמר לי כן ולא אשה אחרת שלא הוכחת, הרש"י). ועבר בזה חסד עם אדוני
אברהם כי זה אדע כי עשית חסד עיני אס תהי ממשפחתו ושוכת עב"ל רפת מראה, וכן אמר
(להלן העבד) וחי' העלמה וחי' הוא הסנה. אשר הוכיח ה' עב"ל עב"ל, והוא תרגום ללא
לא תרגם כן, כי תרגם כפי הענין: (טו) טרם כלה, בעד, שלא כלה: אשר ילדה
והי', בעבור שהיה לנחור בנוס עמיגשו רחומה ייסו לשונם בתואל למלכה ובעבור שהנערה
הזכירה אס חביה תמלה נח. בתואל חנני. כן מלכה, כי כן דרך הנערות כדרך
ותגד לבית אמה, לכן ויכרצו רבותי כן, כן מלכה אשת נחוכ, חבל העבד אימך ומאמר
בת בתואל בן נחור, כי תקן הדבר בדרך מוסר, חבל אימך אשר ילדה לו מלכה לומר שהיא

לְבַת־וְאֵל בֶּן־מֶלֶכָה אִשֶׁת נַחֲזֹר
 אֲחִי אֲבֵרָהִם וּבְדָה עַל־שִׁכְמֹהָ:
 טו וְהִנֵּעַר טַבַּת מִרְאֵהָ מְאֹד
 בְּתוֹלָה וְאִישׁ לֹא יִדְעָה וְתִרְד
 הָעֵינָה וְהַמְלֵא כֶּדָה וְתַעַל:
 יו וַיִּרְץ הָעֶבֶד לְקִרְאָתָהּ וַיֹּאמֶר
 הַגְּמִיאִנִי נָא מֵעַט־מִיָּם מִכַּדְךָ:
 יא וְהִיא אָמְרָה שְׂתֵה אֶדְנִי וְתִמְהֹר
 וְתִרְד כֶּדָה עַל־יָדָהּ וְתִשְׁקָהוּ:
 והנערה קרו ותכל

כתואל בן מלכה ואהן מלכה, דיא
 נחור'ו, אברהם'ו ברודערן
 פרויא וואר, אונד האטטע
 איהרען איימער אויף דער
 שולטער: (טו) דאז מאדקען
 וואר זעהר שעהן פאן אנזעהן,
 נאך איינע יונגעער, אונד קיין
 מאן האטטע זיא ערקענט:
 זיא גינג העראב צור קוועללע,
 פיללטע איהרען איימער,
 אונד קאם הערויף: (יו) דער
 קנעכט ליעף איהר ענטגענען,
 אונד שפראך, לאס מיך דאך
 איין וועניג וואסער שלירפען,
 אויז דיינעם איימער: (יא) זיא
 שפראך, טרינקע מיין הערר!
 אונד גאב איהם צו טרינקען:
 אלו

תרגום אונקלוס

רשי

בר מלכה איתת נחור אחיהי דאברהם
 וקולתה על כתפת: (טו) ועוליטתא
 שפירא לטחוי לחדא בתולתא וגבר
 לא ידעה ונתת לעינא וטלת קולתה
 וסליקת: (יו) ורחת עבדא לקטותה
 ואמר אשעטני כען ועיר מיא
 טקולתיך: (יא) ואמרת אשת רבני
 ואשקיתיה:

חסד: (טו) בתול' ממוקס בתולים: ואיש
 לא ידעה' שלא כדרכה לפי שנתות הנכרים
 היו משמרות מקו' בתוליהן ומסקירות ענמן
 ממוקס אחר העיד על זו שנקייה מכל:
 (יו) וירן העבד לקראתה: לפי שראה שעלו
 המים לקראתה: הגמליאני כא' לשון גמיעה
 הו' מיר בלע' (כל"א איין זויגן' שליכטן):
 ותרד
 ואמרת אשת רבני ואחיתת קולתה על ידה
 ושיציאת

באור

בן הנבירה. (הרמב"ן), ודע כיון אשר עד אזרחים הוא כמו מאמר מוסגר, שאיננו מעיקר
 הכוונה, ועיקרו הוא והנה רבקה יונאת וכדה על שכמה, ולכן עלת אזרחים באתנה שהיא
 ממסיק יותר מן כל העמים שלפניו, כאשר הודעתי כמה פעמים שכן הוא משפט המאמר
 המוסגר, ולכן גם התרגום האשכנזי הסגירו: (טו) טבת מראה מאד, מראית הנבע
 היפס הראח אל האשה: ותעל, אבקלום ויב' ע' תרגמו, וסליקת, מהקל שלתה, וכן
 מתורגם כל"א, כי שרש המלה הזאת עלה והעתיד בקל תעלה כדרך ההפעיל בפתח האית'
 בעבור העי'ן שאתרו, ועם וי' ההפוך תפול ה"א, ותעל, ובאה התי' בקמן בעבור
 ה"ס"פ, ולא פי' מההפעיל שהעלתה את הכד, דל"כ ה' ראוי לבא עם הכני, ותמלא
 כדה ומעלהו: (יו) הגמליאני, א"ת, אשקני, וכן פי' הרד"ק בשלשים שרש גמל, וכן
 נראה מסיפור העבד להין שאמר השקני, אבל לפי הענין נראה שלשון גמיעה הוא כחות
 מהשקאה, ולכן יב' ע' תרגם, אשעטני, וכל"א מתורגם (שליכטן), והעבד בספרו הדגרי'
 לא דקדק בכרטיס, כאשר שיה עוד איוה דנחום, רק כיון לספר עיקר הענין, וכן
 פירש'

(יט) אלו ויא איהם גענוג
 גענעבן דאטטע, שפראך
 זיא, אויך פיר דיינע קאמעלע
 וויל איך שעפען, ביו זיא
 גענוג געטרונקען דאכען:
 (כ) איירלטע, גאס איהרען
 איימער אין

יט ותכל להשקתו ותאמר גם
 לגמליך אשאב עד יאם בלוי
 לשתי: ותמהר ותער בדה
 אל

רש"י

תרגום אונקלוס

(יח) ותד כדה מעל שכמה: (יט) עד אס
 כלי הרי אס משמש בלשון אסר אס כלי די
 ספוקן אזו היא גמר שתייתן כששתו די ספוקן:
 (כ) ותער לשון נפיקה והרבה יש בלשון
 משנ' המערה מכלי אל כלי ונקרא יס לו
 דומה

(יט) ושיצואת לאשקויתה ואמרת
 אף לגמליך אשלי עד די ספוקן
 לשישתי: (כ) ואחיא את הנקצת קולית
 לבית

באור

פירש"י ז"ל, לשון גמיעה, הו"מ"ר בלע"ז, בל"א (אין ויגן, שלירמן): (יח) וחרר כדה,
 מעל שכמה: (יט) ותכל להשקתו ותאמר וט', וכאשר כלתה להשקתו אמרה וכו', וכבר
 כתבתי מאלו הו"מ"ר המצרות ב' מאמרים העתיקים בזמן או בסנה, וכן מתורגם בל"א:
 עד אם כלו לשחת, אס משמש בלשון אסר, אס כלי די ספוקן אזו היא גמר שתייתן
 כששתו די ספוקן (רש"י), וכן ת"א מלת אס בדל"ת דייספוקן לחשתי, כמו שמתרגם מלת
 אסר בדל"ת המסוברת אל הפעל אסרתי או במלת די, והנה אונקלוס מתרגם פה כלי בלשון
 צתיד, ובטובחאות ישות הם שתי מלות די ספוקן, וכ"ה בתרגום יב"ע, אבל המתרגם
 בל"א תרגמו עבר מורכב עם עתיד, אסר כליתם לשות יחי' או עבר, כמו ואל פתחאכל
 מועד לא הביאו (ויקרא י"ז ד'), ומולדתך אסר הולדת אסריתם (בראשית מ"ח ו') ע"ג:
 (כ) ותער, לשון שפיקה ויניקה כמו אל תער נפאי (תהלים קמ"ח ח'), ויערו את הארץ
 (ד"ה ב' כ"ד י"ח), והרבה יש בל' משנה המערה מכלי אל כלי, והכוונה ששכמה השם
 הטתרים בכדה משתיית העבד, אל השוקת: השקת, אכן חלולה שמשקים שם הנמלים,
 ושרשו שקת והתי' תמורת הה"א למ"ד הפעל, והי' דיש עם הה"א שוקת בפלס אזה תועה,
 וכשהמורה הה"א בתי' הושגה המלה מלעיל כמו ששרה עשרת, נבירה גברת, כ"כ הרד"ק
 בארשים שרש שקה: אל הבאר, אשר לפני העיין שמוט ישמו הנהמות (ר"ע ספורט),
 ואין זה נכון כי מן השוקת ישמו, רק הבאר והעיין שתיין מיידין טובעים, אבל העין מיידיה
 טובעים יובאים מתהומות החרן בלי מעשה ידי אדם כמו שאמר עינת ותלמת יבאים נבקעה
 ובהר (דברים ח' ו'), אך יש אשר נבראו בן מימי עולם, ויש מהם נבקעו בעת מן העמים
 לרצון הבורא ית', כמו נבקעו כל מעינות תהום רבה (בראשית ו' י"ח) ההפכי הבור אגס
 מים חלמים למעט מים (תהלים קי"ד ח'), ולכן משון כשנבקע ט' הוכתם אשר בלתי ויבאו
 מוט מים, קרא שמה עין הקורא אשר בלתי (אופטיום ט"ו י"ט), ולא באר, לפי שלא הי'
 שם מעשה ידי אדם רק ברצון האל ע"י נס, והעיינות כאשר ישכנו מיימיהם על פני הארץ
 באשפיה יקראו כמלים, כמ"ס המגלה מעינים בנחלים (תהלים ק"ד י'), ויהי' זה על הדוב
 בדרך בר בין שני מקומות נבוי', כמ"ס בין הרים יהלכון (שם), ובאר היא ג"כ אמויה
 טובעים אבל חפרוהו בני אדם, כאשר ועידו ע"ז ססוקים רבים, כי חכמתי את הבאר הולת
 (בראשית כ"א ל'), באר חפרוהו שרים (במדבר כ"א י"ח), ועיד רבים, וגם העין הטובעת
 מאליה אס תקטה בני אדם בנחיות וכותלים סבוכ לה או שהרשינו והעיינו את המקור
 הטבע, או תקרא באר, ולפעמים יכרש במקרא באר מים, ולפעמים מפרש יותר באר
 מים חיים, ולפעמים יקנר בדרך המקרא, והנה לא כמנא כמורה באר בני מים או שאר

אֵל־הַשָּׁקֶת וְהַרְיָן עוֹד יֵאל־
הַבָּאָר לְשֶׁאֵב וְהַשָּׂאֵב לְכָל־
גַּמְלִיוֹ: כֹּה וְהָאִישׁ מוֹשְׁתָּאָה לָּהּ
מִחֲרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלִּיהָ יְהוָה

דרכו

אין דיא טרענקרינגע אויז ,
ליעף ווידער צום ברונגען ,
אום מעהר צו שעפפען :
אונד שעפפטע פֿיר אַרלע
זיינע קאַמעלע : (כא) דער
מאַן ערשטוינטע איבער זיא ,
שוויג אָבער שטיללע , אום
צו ערפֿאַררען , אָב דער
עוויגע זיינע

רש"י

תרגום אונקלוס

לְבֵית שְׂקִיָּא וְרִהַטַת עוֹד לְכִידָא
לְמַטְלֵי וּטְלַת לְכָל גַּמְלוֹהֵי :
(כא) וְגַבְרָא שְׁהֵי כְּהַ מְסַתְפַּל שְׁתִּיק
לְמַדַּע הַאֲצִלְהָיִי אֹרְחִיהָ

דומה אל תער נפשי (תהלי' קמ"א) . אשר
הערה למות נפשו (ישעי' כ"ג) : השוקת . אכן
חלול' שזתים בזה הגמלי' : (כא) משתאה
לשון שאיה כמו שאו ערים . תשאה שמוה
(ישעי' ו') . משתומם ומתנהל על שראה
דברו קרוב להצליח אבל אינו יודע אם
ממשפחת אברהם היא אם לאו . ואל תתמה
ש"ן ומדבר' בלשון מתפעל שאין ת"ו חפריד' בין שתי אותיות של עיקר היסוד כגון משתולל
מגורת שולל ומשתומם מגורת שמוה ומשתמר חקות עמרי (מיכה ו') מגור' וישמר אף
כאן משתאה מגורת תשאה וכסם שאתה מנחא לשון משומם באלים נבהל ונאלם ובעל משפחת
כמו

באור

דבר לח כמו חמר , כמו בארת בארת חמר (בראשית י"ד י') , וגם הן חפרו אותן בני אדם
לקחת מהן חמר לבנין , אולם בור גם הוא נחפר בידי אדם , כמ"ש כי יכרה איש בור (שמות
כ"א ל"ג) , בור כרה וחפרהו (תלים ו' י"ו) , אבל אין שם מים טובעים רק מוכנסין בידי
אדם או מי גשמים , ונקרא בור אף כשאין בו מים , כמ"ש והבור רק אין בו מים (בראשית
ל"ז כ"ד) , וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריבהו מן הבור (שם מ"א י"ד) , ומה שכתבתי
כי בור שיש בו מים הם מוכנסין ובאר טובעין , כן הסכים גם הרד"ק בשו"ת שרש בור ,
ורא' בפסוק שמה מבורך ונחלים מתוך בארד (משלי ה' ט"ו) ע"ש , וכן הראש"ע בפ' שמיני
בפסוק אך מעין ובור (ויקרא י"א ל"ו) , וע"פ הדברים האלה בהסתכלות השנים שיש פה
פעם יזכיר באר ופעם עין , נראה לי לפרש באופן זה , כי ה' שם עין המים טובע צעמק והיו
צריכים לרדת אליו , ואפני העמל והעורח הרב , חפרו גם באר צמקום מישור כעוד אל
העין והיו בו מים טובעים אך לא טובים ומתוקים כמוי המעין כנודע שהמים
הטובים מחליהם זכים המה וטובים יותר ממימי הבארות שנאלום ע"י חפירה , ולכן
לשתיית בני אדם היו יורדים אל העין , ולהשקות את הגמלים היו שואבים מן הבאר ,
והנה העבד הנריך הגמלים אל באר המים ולא אל העין , ודבקה עם כדה ירדה א'
העין כי שאנה לשתיית אנשי ביתה , ולכן כאמר ותרד העינה , ותעל , ואחר שאתה
העבד ואמרה גם לגמליך אשאב , לא הלכה עוד אל העין רק אל הבאר ולא נאמר
רק ותכן עוד אל הבאר לשאב ולא ותרד , ותעל , כי ה' צמקום מישור , ומה שכתב
הנה אנכי נכב על עין המים , ואנח היום אל העין , היינו לפי שנאמת היו סמוכים
זה לזה העין והבאר ומנו הוא ואנשו כעוד לעין , רק הגמלים הנריך א' באר המים :
(כא) והאיש משחאה לה , משתומם עליה ותמה על שראה דברו קרוב להצליח אבל
אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו , ושרשו שאה , והוא מגורת שאו ערים
וגו' תשאה שמוה (ישעי' ו' י"א) , וכמו שנמנא שרש שום באלים נבהל ונאלם ובעל
משפחת

וינע ריווע האבע גליקען
לאמען, אדער נכט:
(כג) אלו נון ריא קאמעלע
אללע געטרונקען האטטען,
נאם דער מאן אוינן גאלרנען
נאזרינג, אוינען האלבען
שקל אן געוויסט, הונד
צוויי ארמבאנדער אן
אידרען האנדען, צעהן שקל

דרבו אמלא: כג ויהי כאשר
כלו הגמלים לשתות ויקח
האיש נוס וזהב בקע משקלו
ושני צמידים על ידיה עשרה
זהב

אן

רש"י

תרגום אונקלוס

אורחיה אם לא: (כג) ויהי כד ספיא
גמליא לישתי ונסיב בקרא קדשא
דהקא תקלא מתקריה אתרין שירין
על דהא מתקל עשר סלעין
עשתאה לה * משתומם עליה כמו אמרי ל
אחי הוא (בראשית כ') וישאלו אנשי המקו' לאשתו (בראשית כ"ז): (כב) בקע רמו לקבל
ישאל בקע לגלגולת: ושני צמידים * רמו לשני לוחות * נטומדות: עשרה זהב משקלם *
רמו לעשרת הדברות שנתן:

כמו על יומי כשני אחרוני' (אויב י"ס) שמו
שמים (ירמיו' ב') אשתומם כשעה חדא (דניאל
ד') כך תפרש ל' שאייה בחדס בהול ובעל
מחשבות * ואונקלוס תרגם לשון שהייה וגברי
שהי פיה וצוילד במקום אחד לראות ההצליח
ה' דרכו ואין לתרגם שתי פהרי אינו לשון
שתייה אין אל"ף טפלת בלשון שתייה:
אחיה הוא (בראשית כ') וישאלו אנשי המקו' לאשתו (בראשית כ"ז): (כב) בקע רמו לקבל
ישאל בקע לגלגולת: ושני צמידים * רמו לשני לוחות * נטומדות: עשרה זהב משקלם *
רמו לעשרת הדברות שנתן:

באור

מחשבות כמו שני שמים (ירמיו' ב' י"ב), אשתומם כשעה חדא (דניאל ד' י"ב), כן
שאייה בחדס בהול ובעל מחשבות, והמלה עבנין התפעל, ועבור שפ"ס אין בזה
התיו' אחריו, כי כן משפט אותיות השריקה, והאל"ף ראוי להיות בסגול ובא הניני
אביו תחתיו, ואת לשון שהייה והשתנה וכן תרגם יב"ע, ויהי לפ"ד האל"ף במקום
ה"א עי"ן הפעל כי שרש שהה, אבל לא נמצא השרש הזה בכל המקרא, גם לא
נמצא שתתחלף הה"א באל"ף באונע המלה, ויש מפרשים שענין שתייה, ואיננו נכון
כי לא נמצ' השרש הזה בכל המקרא רק בקל, וכעס אחת בנפעל וכל משקה אל
ישתה (ויקרא י"א ל"ד). גם אין אל"ף טפלת בשרש זה, גם המ"ם עם החירק לא
תבוא כ"א בנינוני עבנין התפעל ואין כאן שום קימון שורה על הכנין הזה לא
התיו' ולא הדגש אשר יורה עלי' ולא דגש חזק בעי"ן הפעל, ועוד כתב הרשב"ם שלא
אמרה לו רבקה להסקות את גמלו עד לאחר שתייתו ואז התחיל להיות מתשב ותורה,
לכן הכתוב כמו שפירשתי, וכן פי' רש"י והרשב"ם והראב"ע ור"ע סטרט, וכן פי' הרד"ק
בפרשים שרש שאה, וכן מתורגם בל"א: לה, באבילה ובעבודה, או עליה, כמו אמרי
לי אחי הוא (בראשית כ' י"ג), עלי, וישאלו אנשי המקום לאשתו (ש"ס כ"ז), פי'
על אשתו: לדעת, להכיר * מתוך אופן חכמיה חרישתה: ההצליח ה' דרכו, דחה
דברו וקימנו מתקיים אבל עדיין הו' מוספק אם היא ממשפחת אברהם אם לאו:
(כב) ויקח האיש וגו' חסד פה מעשה הכתיבה, ושערו, ויקח האיש כוס זהב ויתן
על אשה ושני צמידים נתן על ידיה, וכן תרגם יב"ע ותרון שירין יהב על ידה,
ואכל כוס זהב לא תרגם יהב, כי יהב שאלל הנמידים שב על שניהם, והראב"ע פי'
כי ויאמר נת מי את פירושו וכבר אמר לה קודם שיתן לה כלים, ולכן בספר העבד
את הדברים אשר בתחלה וישאל אתה ואמרו' ואשים הכוס, ולשון הרשב"ם יש לומר
שאתר

חיי שרה כד

וזהב משקלם וגו' ויאמר בתמי
את הגידי נא לי היש בית אביך

טקום

תרגום אשכנזי קסא

אן געוויסט : (כג) זונד
שפראך , וועסען טאכטער
ביזט דוא ? זאגע מיר דאך ,
אב אין דינעו פלאטערן הויך
פלאטץ

תרגום אונקלוס

סלעיון דהתבא מתקלהון : (כג) ויאמר
בת מן את תמי קען לי האית בית
אבך אתר

רש"י

(כג) ויאמר בת מי את . לאחר שנתן לה שלח
לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהגלות
הקב"ה דרכו : ללין לינה אחת לין שס
דבר

באור

לאחר שאל לה בת מי את נתן לה כמו שכתב לפנינו בסיפור דבריו, אלא שלא
להפסיק סדר דבריו ותשובת דבריה, לכן הקדים מעשה נתינתה שנתן לה עכ"ל :
גום, יש כוס שהוא תכשיט על האף, ויש שהוא תכשיט לאוזן כמו ואת הנזמים אשר
בזוניהם (בראשית ל"ה ד'), ואותו שנכאן הוא שעל האף כמו שפורש בסיפור העבד
ואשים הנזם על אפה, ואולי שנכל מוקם שיאמר כוס בלשון יחיד תהי' הכוונה על
תכשיט האף, ונזמים או נזמי בל"ר על תכשיט האוזן כי שנים יבטרכו, ומה שמאנו
ונזמי האף (ישע' ג' כ"א), היינו לפי שידבר שם נזמים רבות כאשר אמר בתחלת
בנזאמו יען כי גבהו בנות בנין וגו' (שם י"ו), ולכן נאמרו שם כל התכשיטים בלשון
רבים: בקע, חזי שקל כמו וכטה את ידך על הים ונקעהו (שמות י"ד י"ו), ואת
תקלא, אבל מחמת השקל (שם ל' י"ג), תרגם פלגות סלעא, כי בל' התלעוך נקרא
השקל השלם שנתורה (שהוא ארבעה דינרים) סלע, ומחמתו נקרא שקל, ולפי שהעם
היו שוקלן אותו בכל שנה לקרבנות הניבור, קראוהו כן, ויב"ע תרגם דרכינא,
שהוא ג"כ שם המטבע שהיו שוקלים עולו הגולה בתחלת בית שני, כמו שרש בעזרא
(ב' ס"ט), ובכחמי' (ו' ע' וע"א וע"ב), אבל נראה ששם שהוא מטבע אחרת של זהב,
ומחמת השקל תרגם גם הוא פלגות סלעא, ונראה שהמטבע שהיתה שזה שני דינרים
העשו' מוכסף נקרא' שקל בלשון חכמים ובארמי' תקלא, והעשו' מזהב, דרכינא,
ואשר לפי שהי' הנזם מזהב והי' רק חזי שקל משקלו, תרגם דרכינא, והנזמים
שהיו עשרה שקלים שלימים (של ד' דינרים) משקלם, תרגם סלעין, לפי שהשלימים
היו נקראים סלעים בין שהיו של זהב או של כסף: צמידים, נקרא כן החלי שעל
היוד לפי שהוא מחובר בזה תמיד, כ"כ הרד"ק בפרשים שרש נמד, ולדעת הראב"ע
כי גם הנמיד שעל יד האחת מחובר בשתי חתיכות: עשרה זהב משקלם, כתרגומו,
עשר סלעין דדהבא מתקלהון, וכן מתורגם בל"א: (כג) ויאמר בת מי את הגידי
נא לי, היא שאלה אחת, והאמת ששאלת לי מורה שהוא מחובר אל השאלה הא'
והב' היא בית אביך וגו', ועל דעתי היתה בזה כוונת בעל הטעמים לחברו א' הקודם,
לפי ששאלתו הראשונה היא העיקרית ואותה הוא מנקה לדעת משפחה למלא דבר
שלימותו ולהיות נאמן לשלמו, ולכן הוצרך להפנינה, ואת פה נא, כען, וגם יב"ע,
כדון, שהוא ל' עתה, ויותר נראה שהוא ל' בקשה, וכן מתורגם בל"א: היש, ענין
המלה הזאת בכל מוקם ענין דבר הנמצא כ"כ הרד"ק בפרשים שרש ישה. ובעל פתח
דברי רובה לחלקה לענינים שונים, פעמים תורה על ענין שונה פעמים הוא כן
ופעמים הוא כן כמו יש אשר יהי' הענין ימים מספר (בתדבר ט' כ'), ויש אשר יהי'
הענין מערב עד נקר (שם כ"א), ופעמים תורה על קיום הדבר כמו ויאמר יחברב
יש ויש תנה את ידך (מלכים ב' י' ט"ו), אבל לפי דעתי הכל הוראה אחת על הדבר
הנמצא רק שתפסד לפעמים הדבר ההוא בכתבו, כי באור ויש אשר יהי' הענין, פי'
שכחתי

פלאטץ פיר אונז ווייז, צור
נאכטהערבערגע: (כד) זיא
שפראך, אויך בין איינע
טאכטער בתואל'ן, דעז זאָהנו
דער מלכה, דען זיא דעם
נחור געבאָהרען: (כה) אונד
זאגטע פֿערנער, שטראָה
אונד פֿוטטער האַכען וויר
פֿיל, אויך פלאַטץ צו איבער-
נאכטען: (כו) דאָ נייגטע זיך

מקום לנו ללין: כד ותאמר אליו
בת בתואל אנכי בין מלכה
אשר ילדה לנחור: כה ותאמר
אליו גם תבן גם מספוא רב
עמנו גם מקום ללין: כו ויקד
האיש דער

רש"י

תרגום אונקלוס

דבר והיא אמרה ללון כמה לינות: (כד) בת
בתואל השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון
אחרון: (כה) מספוא כל מאכל הגמלי
קרוי מספוא
אף תבנא אף פסתא סגי עמנא אף אתר קשר למקת: (כו) וכרע

אתר קשר לנא למקת: (כד) ונאמרת
ליה בת בתואל אנא בר מלקא
דילירת לנחור: (כה) ונאמרת ליה
אף תבנא אף פסתא סגי עמנא אף אתר קשר למקת: (כו) וכרע

כאור

גברא

פסוקא עת אשר יהי וגו', ויאמר יהונדב ישוע, ר"ל יש אמונה בלבבי אליך או אהנה
אליך כאשר שאלו מתחלה היא את לבבך ישר וגו': בית אביך, בבית אביך, כמו כי
שנת ימים עשה ה' (שמות כ' י"א), פי' בשעת, ועוד בבית שתחמר הנז"ת: ללין, רש"י
פי' שהוא גם דבר, ולכן עשמועות לינה אחת והיא אמרה ללון כמה לינות עכ"ל, אבל לא
מאכלו בכל המקרא שם דבר לון או לינה, רק מלון או מלינה שהמה שמות תארים אל הבית או
החדר שרגילים ללון בו, ולינה הוא שם הנמינא בדבריו טו"ל אבל לין לא נמצא גם בדבריהם,
והנה לדעת רש"י הוא שם המקרה השפוט מן המתואר, ולא נמצא בכתוב מן הפרש הזה,
וכדרכו הלך המתרגם האשכנזי שתרגם הא' (כד נאכט הערבועני), והב' (כו איבערנאכטען),
ולי נראה נכון כדעת הראש"ע והרד"ק, וזה לשון הרד"ק בפ"י ספר בראשית כפי אשר הביאנו בעל
מכלל יופי, ללין, כמו להלין ביו"ד שהוא מבנין הפעיל וללון ביו"ו שהוא מבנין הקל אחד הוא
אל הענין כי גם בנין הפעיל עומד בזה הפרש והשאלה והמענה אחד הוא כי על לינת האנשים
והגמלים שאל כי אין דרך חרף שיליטו אלה בלא אלה ועליהם ענתה לו, ויוכל לומר החומר
כי ללין טעם יונא כמו ערום יליטו מבלי לבוש (איות כ"ד ז'), רוצה לומר כי מקום להלין
הגמלים שאל והיא ענתה לו ללון כי גם להם יש מקום בבית אביה ללין עכ"ל, וגם אונקלוס וי"ע
תרגמו שניהם למבת, בדברי הרד"ק הראשונים, ולפ"י יש לתרגם כל א' ללין (טו הערבוענין):
(כד) בת בתואל, השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: (כה) גם תבן, גם חבן, שאל
שאלת, גם מקום ללון, שאלת, דרך המקרא לכסול כמו גם לי גם לך (מלכים א' ג' כ"ו).
(הרש"ס), ואם נאמר שגם ללון לא שאל לעצמו רק להלין הגמלים, יהי' הלשון יותר
מדוקדק, מלבד הדבר שאלת, תמצא גם תבן גם מספוא רב גם מקום ללון: כספוא,
כל מאכל הגמלים קרוי מספוא כגון תבן ושעורים. (רש"י), אבל הרד"ק בשרשים שרש
ספא כתב שהוא גם כלל למאכל הבהמות כשעורים ואטולת שועל ואחר הדברים לבד ונתבן,
וזמן הפסוק שהזכיר תבן לעצמו ולא כללו בו מספוא יש רח"י קנת אל הרד"ק, ולדעת רש"י
יש לומר שנתבן טורף אחר בלינה מלבד המאכל הבהמות, לכן הזכירו לבדו, גם כללו עם
המספוא: רב, שם על שניהם על התבן והמספוא לכן מלת מספוא נטפחה: (כו) ויקד, שרש
קדד, והוא הכנעת הקדקד לדעת הרד"ק בשרשים שרש קדד, ולדעת הראש"ע בפ' מקן (מ"ג
כ"ז)

הַיְיִשׁ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה : רכיעי
 כו וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדָנִי
 אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־עֹזֵב חֶסְדּוֹ שׁ
 וְאַמְתּוֹ מִעַם אֲדָנִי אֲנֹכִי בְּדֶרֶךְ
 נַחְנִי יְהוָה בֵּית אַחִי אֲדָנִי :
 כח וְהַרְץ הַנְּעֵר וְהַגֵּר לְבֵית אִמּוֹ

דער מאן, אונד ווארף זיך
 הין, דען עוויגען אַנצוכעטען :
 (כו) אונד שפראך, געלאָבט
 זיין דער עוויגע, דער גאָטט
 פיינען דערערן אברהם,
 וועלכער זיינע גענאָדע אונד
 טרייאַ מיינעם דערערן ניכט
 ענטצאָגען האָט, איך בין,
 אויף דעם רעכטען וועגע,
 וועלכען מיך דער עוויגע
 געפֿיהרט האָט, אַם הויזע
 מיינען דערערן ברודערן : (כח) דיא יונגפֿער אַבער ליעף, ערצעהלטע אים הויזע
 איהרער מוטטער

הנערה קרי

כדברים

תרגום אונקלוס

רש"י

גברא וסגיד קדם יי : (כו) וַאֲמַר בְּרוּךְ
 יי אֱלֹהֵי דְרַבּוּנֵי אַבְרָהָם דִּי לֹא מְנַע
 מִיּוֹבֹתֵיהּ וְקוֹשְׁטֵיהּ טָן רַבּוּנֵי אֲנָא
 בְּאוּרַח תַּקְנָא דְבְרַנִּי יי בֵּית אַחֵיהּ
 דְרַיּוּבֹנֵי : (כח) וְהַרְצֵת עוֹלָמְתָא
 וְחַיֵּי אֵת לְבֵית אִמּוֹ כַּפְתָּנְטִיא

מספוא כגון תנן ושעורי' : (כו) בדרך
 דרך המוות דרך הישר באותו דרך שהייתי
 בדרך וכן כל בית ולמד' וה"ל המשמשי'
 בראש התיבה ונקודי' בפת"ס מדברים על
 דבר הפשוט שזכר כבר במק' אחר או שהו'
 שזכר וזכר באינו הוא מדבר : (כח) לבית
 אמה' דרך הנשי' היתה להיות להן בית לישב
 בו למלאכתן ואין הבת מגדת אלא לאמה :
 ויך

באור

(כז) תהי' קדה יותר מהשתחיה כי השתחיה היא רק השפלת הגוף מעט אבל קדה היא לשום
 הקדקד בארץ, ואין כן דעת רז"ל (בזכרות דף ל"ד ע"ב ומגילה דף כ"ב ע"ב) ובזעיות דף י"ו
 ע"ב, שאמרו קידה על אפיס, השתחואה ופשוט ידים ורגלים, וכן כתב רש"י בפ' מקץ,
 קידה כפיפת קדקד, השתחואה משתטח לארץ עכ"ל, וע"פ פי' רש"י תרגום המתרגם לל"ח ב'
 מלות אלו, ונראה שכוונת רש"י במה שכתב קידה כפיפת קדקד, היינו עד לארץ אבל לא
 כהשתחואה שכל גופו מונח על הארץ, אבל הפנים נוגעים בארץ גם בקידה כמו שמשורש
 בסוכה (דף כ"ג ע"א), ובתענית (דף כ"ה ע"א), ובמגילה (דף כ"ב ע"ב), ועיין ברש"י בסוכה
 (דף הכ"ב) : (כו) אנכי בדרך נחני ה', הנני רואה כי אנכי בדרך המוות דרך הישר אותו
 דרך שהייתי בדרך נחני ה' בה, ופתח הבי' ת מורה על ה"ל הידיעה שנחסרה, וכן ת"א ויב"ע
 באורח תקבא, ואליעזר בספרו הדברים פי' ואמר בדרך אמת : בית אחי אדני, לבית אחי
 אדני, ומנאזו רבים שתחסר הלמד' גם ה"ל שנסוף שצאה במקום למד' בתחלתה כמן
 ויבא ירושלים (מלכים א' ג' ט"ו), ואין אנכי מוסב על נחני כי הי' רחוי להיות אותי נחני, גם
 אין נחני ה' מוסב על בית אחי אדני, כי הוא מועמד בטעם ו"ק המוסיק יותר מן הפשטא שנמלת
 בדרך, וז"ל שתיבות נחני ה' הן כמו מואמר מוסגר, וכן פירושו, אנכי בדרך הישר (נחני ה'),
 אנכי בדרך לבית אחי אדני, או תחסר מלת אשר ויהי' שערו אנכי בדרך אשר נחני ה', בית אחי
 אדני, וכפי הפי' הזה האחרון אין צורך להוסיף מלת תקבא כאשר עשה אונקלוס, והמתרגם
 האשכנזי בחר בפי' האחרון והוסיף מלת (רעכטען) לתוספת באור : אחי אדני, הראשון
 צבירי החי' לשון רבים כי נחור אביו ומלכה נת אחיו והאחרון בחירק לשון יחיד :
 (כח) והרץ הנערה והגר לבית אמה כדברים האלה, כפי ההקפה הראשונה היה
 האמת

ריוע בעגעכנדרייטען :
 (כט) רבקה האַטטע איינען
 ברודער , דעסען נאָמען וואָר
 לבן , ריווער ל'יעף צו דעם
 מאַננע הינויז , צור קוועללע :
 (ל) נעמליך נאָכדעם ער רען
 נאָוענרינג , אונד דיא אַרם-
 באַנדער אָן דען האַנדען
 זיינער שוועסטער גוועהען ,
 אונד דיא וואָרטע זיינער
 שוועסטער רבקה גהערט , אַלו
 זיא זאָגטע , ריוועו האַט דער
 מאַן צו מיר געשפראַכען : ער
 קאָם אַלואָ צו דעם מאַננע הין ,
 דער נאָך בייא דען קאַמעלען

אן

כְּדַבְּרִים הָאֵלֶּה: כֵּט וּלְרַבְּקָה
 אָח וּשְׁמוֹ לִבְנֵי וּרְיָן לִבְנֵי אֶל-
 הָאִישׁ הַחוּצָה אֶרְהֶעֵין: ל וַיְהִי
 כִּרְאֹת אֶת-הַנּוֹס וְאֶת-הַצְּמִדִּים
 עַל-יְדֵי יָאָחֲתוֹ וּכְשָׁמְעוּ אֶת-
 דְּבַר־יְרַבְּקָה אֲחֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה-
 דִּבְרָאֵלֵי הָאִישׁ וַיָּבֵא אֶל-הָאִישׁ
 וַהֲגִירָה עִמּוֹ עַל-הַגְּמִלִים עַל-

העין

רש"י

תרגום אונקלוס

(כט) וירין - למהרן ועל מהרן ויהי כראות
 את הנוס אמר עשיר הוא זה וכתן עיניו במעין :
 (ל) על הגמלים - לשמרון כמו והוא עומד
 עליהם

ית קרשא וית שיריא ער ידי אחתיה וכד שטיע ית פתגמי רבקה אחתיה
 למימר כרין מליל עמי גברא ואתא לות גברא והא קאים עלוי גמלאענא
 עינא

באור

האחנה ראוי להיות במלת הנערה, כיוון שהנערה היא עשיה אחת שנכלמה, ומלת
 ותגד דבוקה עם כדברים האלה, והנראה כפי הטעמים שתיבת לבית אמה מוסבית גם על
 ותן הנערה, כאלו אמר ותן הנערה לבית אמה ותגד לבית אמה (והוא כמו והקול בשם
 בית פרעה (בראשית ע"ה יו'), שמשך מלת אשוי, ולזה יבוא האחנה על נכון, והמתרגם
 האשכנזי תרגום כפי הסוגה: וכתב רש"י לבית אמה, דרך הנשים היתה להיות לתן
 בית ליבם בו למלאכתן ואין הבת מגדת אלא לאמה: (כט) ולרבקה אחותו וירין לבן וט'
 זהו כלל הספור וסוף המעשה שהוא העיקר, ואח' ובסוף שאחריו התחיל לפרט ולספור
 מותחלת הדבר מדוע הן ומה הניעו לזה, וזהו הדרך הנכונה בכל המקרא כאשר
 הודעתי בהקדמה ובפ' בראשית בספוק וכל שיש השדה (כ' ה'), ועוד כמה פעמים
 בבאורו זה: (ל) ויהי כראות וט', פסוק זה הוא פדשו של ראשון: כראות, כראותן,
 ואולי וי' הכינוי של וכשמעו מושבת אחרת עמה, וענינו כאשר ראה, כי בלשון הקודש
 יבוא העיקר עם בכל"ס פעם במקום עבר ופעם במקום עתיד, וא"ת כד חזק, בלשון עבר
 וגם יב"ע תרגום בלשון עבר, וכן מתורגם כל"א: את הנוס, על אפה, וכאן את הנוס
 צרביע שהוא משמיק גדול מן הורקא שבמלת הנמזדים, כדי להפרידו מנוט, וישנו על ידי
 אחותו רק על הנמזדים, כי הנוס אס על אפה ולא על הידים: על הגמלים, אלו
 הגמלים, לשמרון, כמו והוא עמד עליהם (סס י"א ח'), לשמש, והדנה כשהו,

וכן

העין: לא ויאמר בוא ברוך יהוה
למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי
הבית ומקום לגמלים: לב ויבא
האיש הביתה ויפתח הגמלים
ויתן תבן ומספוא לגמלים ומים
לרחץ רגליו ורגלי האנשים

אשר

אן דער קוועללע שטאנד :
(לא) אונד שפראך , קאם
הערין , גוענגער דען
עויגען! ווארום שטעהוט דוא
דרויסען ? איך האבע דאן
רויז גערייסט , אונד אויך
איינען ארט פיר דיא
קאמעלע : (לב) דער מאן
קאם אין דאן רויוז , מאן
ואטעלטע דיא קאמעלע אב :
יעמאנד גאב דען קאמעלען

שטראך אונד פוטטער , אויך וואסער זיינע פיסע צו וואשען , אונד דיא פיסע
דער לויטע , וועלכע

תרגום אונקלוס

רש"י

עינא : (לא) ואמר עול בריבא
דו לטא את קאים בקרא ואנא פניתי
ביתא ואתר בשר לגמליא : (לב) ועאל
בקרא לביתא ושרא גמליא ויתב
רגלותי ורגלי גובריא

עליהם (בראשית יח) לשמש : (לא) פניתי
הבית מע"ל : (לב) ויפתח התירזים שלה
שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך כבוד
אשר
תבנא וכסתא לגמליא ומיא לאסחאה
דעמיה

באור

וכן על העין : (לא) פניתי הבוא ; בעדך ובעד אנשיך : ומקום לגמלים , ופניתי
גם מקום בעד הגמלים : (לב) ויבא האיש הביחה , אליעזר הוא האיש הנא , ויפתח
הגמלים , יחזור אל לבן שעשה עם אורחיו דרך מוסר ופתח גמליהם ויתן להם תבן
ומספוא ונתן מים לרחוק הרגלים רגלי אליעזר ורגלי האנשים אשר אתו כי רחוק הוא
שהיה אליעזר הוא הנותן מים לרחוק רגליו ורגלי אנשיו , וכן ויעברו אנשים מדינים
בסורים וימשכו ויעלו את יוסף ען הבור (שם ל"ז כ"ט) , כי וימשכו ויעלו חזר אל
אחיו הנזכרים בפסוק הראשון (זהו לפי פירושו שם , ואני מפרש שם בדרך אחר ,
ועכ"ז יש ראי' לכאן ע"ש) , וכן ויאמר ביבא אל המלך ככל אשר יצוה אדני המלך
את עבדו כן יעשה עבדך ומשיבשת אכל על שלחני כאשר מצוה המלך (שמואל ב' ט'
י"א) , והם דברי דוד ורבים כן (הרמב"ן) , והנכון שאינו שם לא על אליעזר ולא על
לבן , רק על עבדו לבן , ופי' ויפתח , המפתח , כנהוג בכל המקרא לדבר בל' נסתר
על הרגיל לדבר ההוא עם שאיננו נזכר ויסודך על הידוע ומפורסם , ואפי' ה"א הידיעה
תבוא לפעמים על המפורסם אף שאינו נזכר , ולכן תרגם המתרגם האשכנזי (מאן ואטלטי
לב) , ואם תדקדק בסדר הנחת הטעמי' מפרש ויפתח הגמלים שב על אליעזר , ולכך
בא באתנח , ויתן הנותן שהוא לבן או אחד מאנשיו נתן תבן ומספוא וגו' : ויפתח , שפתח
עופרי בוארס כי המנהג להולכים שיקשרום או שהיו סגורים במושג המרכבה אשר עליהם
בל' אל יתהלל סגר כמפתח (מלכים א' כ' י"א) , התפתחי מוסרי בוארך (ישעי' כ"ב ב') ,
ורש"י כתב התירזים שיהם סותם פיהם שלא ירעו כבוד אחרים (הרמב"ן) , ויב' ע'
מרגס קרא' , אבל הרמב"ם פי' בהרמב"ן , התירזים שיהם , וכן מפרש' בל' א , והוא

ויעלם מיט איהם ווארען :
 (לג) עו וואורדע איהם פאר-
 געזעצט צו עסען, ער אבער
 שפראך, איך ווערדע ניכט
 עסען, ביז איך מיינע ווארטע
 פארגעבראכט האבע : מאן
 אנטווארטעטע, ווארעדען!
 (לד) יענער שפראך, אין בין
 איין קנעכט אברהם'ס : (לה)
 דער עויגע האט מיינען הערן
 רייכליך געזענגעט, דאס ער
 גראס געווארדען : ער גאב
 איהם שאפע אונד רינדער,
 זילבער אונד גאלד, קנעכטע,
 אונד מאנרע, קאמעלע אונד
 עועל : (לו) דאצו האט שרה,
 מיינען הערן ווייב, מיינעם הערן איינען וואהן אין איהרעם אלטער געבארען :
 דיזען שענקטע ער

אשר אתו : לג ויישם לפניו לאכל
 ויאמר לא אכל עד אסדברתי
 דברי ויאמר דבר : לד ויאמר
 עבד אברהם אנכי : לה ויהוה
 ברך את אדני מאד ויגדל ויחזק
 לו צאן ובקר וכסף וזהב ועבדים
 ושפחה וגמלים וחמרים :
 לו ותלד שרה אשרת אדני בן
 לאדני אחרי זקנתה ויחזק לו

ויושם קרי את
 אללעו

רשי

תרגום אונקלוס

אחרי : (לג) עד אס דברתי הרי אס משמש
 בלשון אשר ובלשן כי כמו עד כי יצא שילה
 (בראשית מט) וזהו שאמרו חכמים כי משמש
 בד' לבטח והאחד חי והו' אס : (לו) ויחזק לו
 את כל אשר לו : שטר מתנה הלאה להס
 ותדכוני לתרא וקבא ויהב ליה עאן ותורין וכסף ודחב ועבדיו ואתיו
 ונמליו וחמרי : (לה) וילדת שרה אתת רכושי בר קרבוני בתר דסיבת
 ויהב ליה

דעמייה : (לג) ושויאא קרבוני למימל
 ואמר לא איכול עד די אמליל
 פתגמי ואמר טליל : (לה) ואמר
 עבדא דאברהם אנא : (לו) ויי ברך
 ונמליו וחמרי : (לה) וילדת שרה אתת רכושי בתר דסיבת
 ויהב ליה

באור

קרוב לענין הפתיחה : (לג) ויושם, כתוב ויישם כמו שכתוב למעלה ויתן וכן ויישם
 בחרק (בראשית כ' כ"ו), ושרא ישס לדעת קנת, ויהו' לפ' עבנין הקל, ושכ על הסעל,
 ופי' ויישם, המשים, וכן ת"א, ושיאו, ויב'ע, וסדרו, אבל קרי ויושם, וזהו הוא ענין
 הסעל, וכוכל לאישו משרש אס שנאכל ככל המקרא, כי שרש ישס, בש"ן שאלית, לה
 כנחא רק עלה ואת פה (לפי הכתיב), ובסוף ויחי וגם עליהן לא הסכימו כולם ששרש ישס
 רק אס, והחירק במקום אורק כמו ופתחו שערך תמיד (ישעי' ס' י"א) אלדעת קנת הוא
 כמו ופתחו, והפת"ח קטן של ש"ן ויישם (כפ' ויחי), הוא במקום פתח גדול,
 כ"ה דעת ר' יונה, והסכים שיש הרד' קבאכל (ד' קטן דף קל"א ע"א),
 ובשרשים שרש אס, ולא הכיח כלל שרש ישס בש"ן שאלית, והנה לפ' יסוב על המעלה
 שחסר ככתב, ושערו ויושם לפיו (מחבר) לחיל, וכן מתורגם בל"א עבנין הסעל, ועין
 מ"ס בסוף פ' ויחי : עד אס דברתי דברי, אשר שראה שהסכים הקב"ה על ידו לא רנה
 להתעק כחכילה ופתיח תחילה, ומלת אס במקום אשר לו כי, (לה) ות' ברך את אדני

חיי שרה כד

את כל אשר לו: לו וישבעני
אדני לאמר לא תקח אשה
לבני מבנות הכנעני אשר אנכי
ישב בארצו: לח אם לא אל
בית אבי תלך ואל משפחתי
ולקחת אשה לבני: לט ואמר
אל אדני אלי לא תלך האשה
אחרי: מ ואמר אלי הוה אשר
התהלכתי לפניו ישלח מלאכו
אתך והצליח דרכך ולקחת

אשה

וירד וינען ענגל מיט דיר זענדען, אונד דינע ריזע גלוקען לאסען, דאס
דוא מיינעם זאגען

תרגום אונקלוס

תרגום אשכנזי קעב

אללעו ויינע: (לו) נון בע
שוואהר מיך מיון הערר אוף
דווע זוארטע: דוא זאל לוס
מיינעם זאגען קיינע פרוי
נעהמען, פאן דען מאכטערן
דעו כנעניטשען פאלקען, אין
דעסען לאנדע איך וואהנע:
(לח) פיל מעהר זאל לוס דוא
אין מיינען פאטערן דווע
אונד צו מיינעם געשלעכטע
נעהען, מיינעם זאגען איינע
פרייא צו נעהמען: (לט) איך
שפראך צו מיינעם העררן:
פיללעכט ווירד דוא פרוי
מיר ניכט נאכפאלגען
זואללען: (מ) דא שפראך ער
צו מיר: הער עווינע, פאך
דעם איך געוואנדעלט בין,
ריזע גלוקען לאסען, דאס

תרגום אשכנזי

בירו: (לו) לא תקח אשה לבני מבנות
הכנעני. אם לא תלך מחלה אל בית אבי ולא
תחנה לבית אחר: (לט) אולי לא תלך
האשה. אי כתיב בת היתה לו בלתישור וסיה

מחיר

ותסב אתתא לכרי: (לט) ואמרית לרבזני טאים לאדתי אתתא בתרי:

(ס) ואמר לי יי די פלחית קדמוהי ישלח מלאכיה עמך ויצלח אותך ותסב אתתא

באור

באר, לכן הקדים למעלה זה' ברוך את אברהם בכל: ויגדל, נעשה זכנד, ולכן
היו דנים חסנים להודות עמו, אך הוא אינו חסן פס: (לו) אחרי זקנתה, ולכן
היה חביב עליו מעלה טולד: (לו) לא חקח אשה לבני מבנות הכנעני, אם לא תלך
מחלה אל בית אבי ולא תחנה לבית אחר: (לט), ומשעות הכתוב שלחרו כן הוא,
אם לא אל בית אבי תלך וגו', משעותו שהוא תנאי, אבל לפי פי' הרמב"ן שהתקמי
למעלה משנות כנען לא יהא לי כלל ליקח, ברוך לפרש שאם לא אינו תנאי, אבל
פירושו כש' או רק, כגומר שלא תקח מבנות הכנעני, אך אל בית אבי תלך,
ובן ת"א ויב"ע, אלהן לבית אבי תויל, וכן מתרגם בל"א: (לט) אלי, חסר וי' ו
אם זו דרש, ולפי פשוטו מנהג הכתוב בשנותו אזה דבר ישור הטעמים ולא המלות
כי גם בעשרת המצוות שנותו אותם במנהג תורה שנה ברהם כמה מלים אבל הטעם אחד,
ולפעמים יקבר באחד ויארך באחר, ולכן נספור אלישור וס אזה שנים במלות מספור
פקודם, (ס) ישלח מלאכו, ודע אני שיתנו לך (הרש"ס), וכוננו בעוס אני נקסדי

אויגע פרויג נעהמוט און
 מיינעם בעשלעכטע, אונד
 אויך מיינען פאטערן הווע:
 (מא) נור אלדערן ביזט דוא
 פרויג פאן מיינעם אוידע,
 ווען דוא צו מיינעם גע-
 שלעכטע קאממעט: וויגל
 סאן ויא ריר אלדערן ניכט
 געבען, זא ביזט דוא פרויג
 פאן מיינעם אוידע: (מב) נון
 קאם איך הייסע צו דער
 קוועללע, אונד שפראך:
 עווער! דוא גאטס מיינען
 העררן אברהם! ווען דוא
 דער וועג וויללום גליקען
 לאסען, וועלכען איך געהע:
 (מג) דור שמעה איך, בייא
 דער וואסערקוועללע: ווען
 גון איין פאךען, דאן הערויז
 קאט צו שעפפען, אונד איך
 שפרעכע צו איהר קלאם מיך דאך איין וועניג וואסער אויך ווינעם אייסער טרינקען!

אשה לבני ממשפחתי ומבית
 אבי: ^{מא} או חנקה מאלתי מי
 תבוא אל ממשפחתי ואסלא
 יתנו לך ודתיית נקי מאלתי:
^{מב} ואבא היום אל העין ואמר
 יהוה אלהי אדני אברהם אמר
 ישדנא מצליח דרכי אשר
 אנכי הקד עליה: ^{מג} הנה אנכי
 נצבעל עין הפנים והיה הערמה
 היצאת לשאב ואמרת אליה
 השקינינא מעטמים מפדך:

ואמרה

רשי

חרגום אונקלוס

מחזה למחז עילה שואר לו אברהם לפנות
 אליו להשיחו בתי אל אברהם בני כרוך ואתה
 ארה וואן אדור מדבק כרוך: (מב) ואבא
 היום: היום יגאלתו היום בחתי מכאן שקפנה
 צו הארץ ח'ר אחז יפה שיחתן של עבדי
 אצתי לפסד דעקו' מתורתן של בניי שהרי
 פרשם אליעזר כטלה בתורה והרבה גופי
 תורה ללך נתנו

אתא לכרי טורעיתי וטבית אכא:
 (מב) כבודתי זבאי טטוקתי אר
 תהך לורעיתי ואסלא יתנו לך ודתי
 זכאי טטוקתי: (מג) ואתיית יוקא
 דין לעינא ואקרוית יי אלהא דרבוי
 אברהם אס אית כערדעו אקרוי

לאצלחא ארתי די אנא אויל עלה: (מג) הא אנא קאים על עינא דטא
 ותהא עלקתא דתפוק לטיטלי ואיטר לה אשקני קעדועיר טיא טקילתיה:

באור

הס: (מא) או חנקה מאלתי, ולא אמר משנעתי, והטעם כי אפסד מאלדוי ומאלתי
 (הראב"פ), והוא מפרש אלה ל' קללה, אבל אנקלוס ויב"ע תרגמו, משנעתי, כמו שתרש
 משנעתי, והס לדעתם שנות נרדפים, ובאות מאלט אלה על עין שנועה כמו תהי נא
 אלה ביטויט (הראב"פ כ"ו כ"פ), אלת זוא (הושע י' ד') כי הקללה בשנועה ובחוכות
 הס, וכן הנשבע מקלל את עמו אטיעבור על שנועתי, וכל"ל שתרנס ל' שנועה (שואוהר)
 ולעין אלה (אייד): (מב) וצמר ח'וג', כל תריכות קדברים לקדועים, שאלת הקב"ה לא
 כדנר

וַיֹּאמֶרְהָ אֵלַי גַּם־אַתָּה שְׂתֵה
וְגַם לְגַמְלֵיךְ אֲשַׁבּ הוּא הָאִשָּׁה
אֲשֶׁר־הִכִּיחַ יְהוָה לְכַן־אֲדַנִּי :
מִסֵּ אֲנִי טָרַם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל־
לְבִי וְהִנֵּה רַבְקָה יָצְאָה וְכִתְּתָה
עַל־שַׁכְמֹה וְתִרְדַּד הָעֵינַיִם
וְתִשָּׂאב וְאָמַר אֵלַיָּה הַשְׁקִינִי
בַּיָּמַי : וְתִמְחֹר וְתוֹרַד כִּדְהָ
מְעַלְיָה וְתֹאמַר שְׂתֵה וְגַם־
גַּמְלֵיךְ אֲשַׁקֶּה וְיִאֲשֶׁת וְגַם
הַגַּמְלִים

טרינקע! איד וויל אויך דיע קאממעלען טראנקען: איד טראנק, אונד

(מד) ויה אכער-שפריטס,
היה קאנוס טרינקען, איד
ווילל אכער אויך פיר דיונע
קאמעלע שעפען: זא ווירד
דיועו ריא פרווא ויין, דיע
דער עוונע פיר מינעו העררן
זארון בעשטיסט האט :
(מכ) איד האטטע נאך נכט
אויף געהערט אין טונעם
הערצען צו שפרעלען, זא
קאם רבקה הערוו, מיט
דעם אויטער אויף איהרע
שולטער, ויא גינג העראב
צור קוועללע, אונד שעפע-
טע: איד שפראך צו איהר,
לאס מיד דאך טרינקען :
(מ) דא אוילטע ויא, ליעודען
אייטער העראב, שפראך,
אונד

רשי

טמו אלא כחשים : (מד) גם אתה, גם
לרבות אכשים שעמו: הכיח ניכר והודיע
וכן כל הוכחה שבמקרא ברור דבר :
(מה) טרם אכלה טרם שאני מכלה וכן
כל לשון הווה פעמים שבא מדבר בלשון עבר
ויכול לכתוב טרם כליתי ופעמי' שולבר בלשון
עתיד כמו כי אמר איוב הרי לשון עבר ככה
יעשה איוב (איוב א') הרי לשון עתיד וכיבוש
שניהם לשון הווה כי אמר הרי איוב אלו חטאו
בני

גמליא

חרגום אונקלוס

(מד) ותימר לי אף את אשת ואף
לגמלך אשלי היא אתתא הומיון יילבר
רבני : (מ) אגא ערלא שיציתי
לטללא עם הכי והא רבקה נקמת
וקולתה על-סתפה ונתתת לעינא
ושלת ואשרית לה אשקיני כען :
(מ) ואוחיאת ואחתת קולתה טנה
ואשרת אשת ואף לגמלך אשקי
ושתיתי ואף

באור

הדבר : (מג) העלמה, הנערה : (מד) גם אתה שחה, דרך המקרא לכסול מלת גם כמו
גם אכחזו גם אתה גם טמו (בראשית מ' ג'), וכל אחד נא לרבות על חברו, וכל מקום
שאין דבר מוקדם נעבין הכוונה יאמר גם באניהם כי יבאר היותו אחרון : (מה) אני טרם
אכלה, בעוד שלא הייתי מכלה, וכל בלשון עתיד על הוון אשר מוטו ידבר, כי ה' הדבר אז
בעתיד ולא כלה עדיין לדבר אל לבו, וכן חוב טרם שבמקרא דרכו לנא עם העתיד, ועיין מ"ט
בפ' בראשית (ב' ה'), ובפ' וזרח (שמות ט' ל') : והנה רבקה יצאה, כי היותו בביתם
שבע את שמה, או מתחלה הגידה לו שמה אף על פי שלא טכר (הרמב"ן), ול' כי סבר הוגל
לזכרהם הנה ילדה מלכה גם היא וגו' ובתואל ילד את רבקה (בראשית כ"ב כ') ודע

לבנו! מט ועתה אם ישכם עשׂים
חסד ואמת את ארני הגידו לי
ואם

פיר וינען זאהן צו נעהמען :
(מט) וואללט איהר נז גע-
וואגענהייט אונד טרייאָגענען
מיינען דזעררן צייגען , זאָ
זאגט עז מיר : זאָ

תרגום אונקלוס

רשׂי

לכריה : (מט) וקען אסד איתכון היאך נתת לה ועדיין איך ידע מי היא :
עקדין טיבו וקשומט עם רבונת מנולי

ואם
כאור

כ"כ ב"ג), שיש לסמוך עליו, מכוח גדלת וכאזכות וחליים רעים וכאמנים (דברים כ"ח
כ"ט), שתוכס כברה ויש לסמוך עליוהם שינעמו את החוטאים כראוי, והנה המעשה היא
בנפש, והדבור והמעשה חין לנפש, והאדם שפיו ולבו ומעשיו שים, יקרא איש אמונים,
כמו ואיש אמונים (משלי ס' ו'), שבו יסכיל מה שנכפש עם מה שחן לנפש ועליו יש לבטוח,
וקם חין פיו ולבו שים יקרא איש שקר, שהדבור היוצא מפיו מתנגד אל מה שכתפשו,
ואם ידבר טוב ולא יקיימו יהי איש כוזב, כמו ועוב רש מאיש כוזב (שם י"ט כ"ב),
שאין תוכו כדור ואין לבטוח ולסמוך על דבריו, (והמעשה והדבור והמעשה בערך א
השם יתעלה יקרא גם יצירה ספר סופר וספור והם כאחד) בחקו בתכלית האחדות
ואין ביניהם פרוח כלל, כידוע למשכיל, וזה יקרא אלהים אמת, ואורו חו"ל חותמו
אל הקב"ה אמת, ואין להאריך בזה), והאשר נכפשו שהדבר בלתי שקר כי אש אמת,
הוא מאמין את הדבר, ואם ישער נכפשו שהדבר בלתי כוזב והנשטת בו לא יבטח
ממנו, הוא מאמין בו, ומה הענין וחמישי זה, ונעשה עבדו (שמות י"ד ל"א),
והאין גם' (לעיל ט"ו ו'), ובל' הסתוב יבוא על הרוב עם הנ"ל או בלתי, ועיניו
הנשטת בדבר שלא יכזב, וענין חנין קיום או תפלה שיסכים המעשה עם הדבור,
אחר האיש אשר יעשה וגו' ואמרו חז"ל (דברים כ"ו ט"ו), שיסכים המציאות עם הדבור,
והקולל האיש אשר יעשה פסל או מסכה וגו' בפועל מעש, וכן ואמרק הזשה חז"ל
חנין (במדבר ה' כ"ב), שתבא עליה הקללה אם שטתה, כאשר דבר הכהן, ואומר
לפעמים שרש חנין על היושר הפך העול, כי כל על שקר שהנראה חז"ל שיהא מיישר
אל ההגלחה ועניא א הטוב ואינו כן, והכלל שיש בו טוב מדומה לעושה והוא קושט
בנפשו שיגיע לו ע"י העול ההוא טובה גדולה ואינו כן בו היושר לבד הוא טוב אמת גם
בערך אל עושהו, וזה יהי' אמונה לפעמי' שם נהדף ליושר, ואמר אל אמינה ואין על
(דברים ל"ב ד'), וכן ידעתי ה' דק משפטך ואמונה עמיתנו (תהלים קי"ט ע"ה), הנה
אמונה כפל ל' של דק, וענינו ביושר עניתי, ותחסר הכי"ת כמו ואם תלכו עמי קרו
(וקרא כ"ו כ"א), שהוא כמו בקרי, וכן ואתה דקיק על כל הנא עלינו כי אמת עשית (נחמ"י
ג' ל"ג), ענינו כפי הנדק והראוי הנאת עלינו את כל העושה' הללו, וכבר יצאתי מן הכוונה
במקום הזה והארכתי קצת בבאור הגדר הזה לפי שהארץ התועלת, ולא נפטר לבאור עוד
בכל מקום שיבא בספרים שלפנינו, והנה בערך אמת פי' הרשב"ם ל' שאינו דברי הקב"ה
לעשות חסד לאברהם ולכס, והיה א"כ הפך הכוונ, ולי' נראה שהוא הפך השקר, והכוונה
שהדרך אשר אני עליו במציאות מסכים עם הדרך אשר נכפשי לילך בו ועם הכוונה והתכלית
לקחת אשר לבן אדני מניח אביו : (מט) חסד ואמת, חסד הוא טובה בלתי מחויבת,
ואמת שתעשו בפועל ממש כאשר אני מקוה מכם, ומשער נכפשו ראוי לכם לעשות, כמו
שנארת בפסוק הקודם, ופי' אם ישכם עושים אם תרצו לעשות, והראש"ש כ' חסד דנה
שאינו של טוב, ואמת לקיים דבר החסד, הכוונה שלא יכזבו וישנו מדברים, אם הוא
נכון

ווא אבער ניכט, ווא זאגט עז מיר נור, דאס איך טיך צור רעכטען אדער צור לינקען ווערע: (כ) דהריוף אנט ווארטעטע לכן אונד בחואל, אונד שפראכען, דיא זאכע איזט פאן רעם עוויגען שאן ענטשירען: וויר קאנגען דיר ניכטו מערר זאגען, ווערער

ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל: ויען לבן ובתואל ויאמרו מיהוה יצא הדבר לא נוכר דבר אליך רע אר טוב: כא הנה רבקה לפניך

באועו נאך גטעו: (כא) היר איזט רבקה פאר דיר, נים

רשי

תרגום אונקלוס

(מט) על ימין: מבטת ישמעאל: על שמאל: מבטת לוט שהיה יושב לשמאלו של אברהם ב"ר: (ג) ויען לבן ובתואל: השע היה וקסן להשיב לפני אביו: לא נוכח דבר אליך: למאן בדבר הזה לא על ידי תשובת דבר רע ולא על ידי תשובת דבר הנון וכיכר לפי שמה' יצא הדבר לפי דברך שוינה לך: וישתחו

ואם לא חיו לי ואתפני על ימין או על שמאל: (כ) ואתיב לבן ובתואל ויאמרו מיהוה יצא הדבר לא נוכר דבר אליך רע אר טוב: (כא) הא רבקה

קדשה

דבר

באור

נכון ומסכים עם באור גדר האמת, ור"ע סבורט כתב ואמת, שתרט תועלת וכוונת בתכס כראוי לכס, וזהו בהכניס אותה בבית אברהם עב"ל, לפי דרכו הכוונה שיעשו האמת עם בתם, והכתוב אומר שיעשו אמת עם אברהם עב"ל המתרגם האשכנזי: ואם לא הגידו לי ואפנה וגו', שעורו, ואם לא תרצו ג"כ הגידו לי כדי שאזע לפנות על ימין או על שמאל, על שאר קרובים שיש לאדוני, ומלת ימין ושמאל הם ששת תארים, ופי' על כד ימין או על כד שמאל, ועיין מ"ש בפ' ויחי בפסוק וקם יוסף את שניהם את אפרים בימינו וגו' (לקמן מ"ח י"ג), ורש"י כתב על ימין, ונבנות ישמעאל, על שמאל, מבנות לוט שהי' יושב בשמאלו של אברהם, ולא ירדתי לסוף דעתו כי היכן יושב שלוט הי' יושב בשמאלו של אברהם, כי אחר הפרדו זמנו נאמר ויסע לוט מן קדם (בראשית י"ג י"א), והי' הוא שיכן בערו הסכה ויאהל עד סדום, ואברהם ישב בארץ כנען באלוני מנחא אשר בתברון, וכאשר נודע כי סדום היא במזרח א"י, ואחר הפיכת ערי הכנען בא לוט ללועזר ומשם עלה אל הכר (לא נודע איזה הר אבל סמוך ללועזר הי'), ואח"כ נאמר וישב במערה, ולא נזכר עוד מקום ישיבת לוט בתורה, ולפי הסברה כי כאשר הלכו ב' בניו ויבטו להם ערים וקראו אותן מנחב ועמק הטבעו' שהם במזרח א"י סמוך לדרום, הלך הוא עמהם, כי לא היו לו בנים אחרים, וסם אמת, והנה רש"י כתב דבריו בשם הכ"ר אבל אין שם הלשון כן כי ד"ל שם על ימין זה ישמעאל על שמאל זה לוט כמד"ס א"ס השמאל ואימינה ואם הימין ושמאליה עב"ל, ואין הכוונה שם לפי דעתי שישב לשמאלו של אברהם, רק הוא על דרך דרש, לפי שנאמר שם שמאל, והוא כדעיון ג"ש, ואף שכתוב שם גם ימין, ראה לדרוש ימין על ישמעאל בעבור שישב במזרח סארן שהוא לדרום א"י, וכן בניו שכנו מחילה עד שור אשר על פני מצרים, שהוא ג"כ לדרום א"י: (ג) לא נוכח דבר אליך רע או טוב, לא הסתירה ולא הכנין תלוי ברצונו כי על כרחיו רוצים ולא רוצים כי הקפ"ה עשה שהזכיר בידו (הרש"ש): (גא) קח, אותה: ולך, גם עלתי רשותי: כאשר דבר ה', גור, כמו בדבר ה' אשים

חיי שרה כד

קח ולד ותהי אשה לבן אדניך
באשר שמוע עבד אברהם את
דברייהם וישתחו ארצה ליהוה
עב ויוצא העבד כלי כסף וכלי
זהב ובגדים ויהיו לרבקה
ומגדלת נתן לאחיה ולאמה:
כד ויאכלו וישתו הוא והאנשים
אשר עמו וילינו ויקומו בבקר
ויאמר שלהני לאדני: כה ויאמר
אחיה

תרגום אשכנזי קעה

נים זא אונר ריווע! דאס זיא
דיינעו דעררן זאקנופרויא
ווערדע, וויא דער עוויגע
געשפראכען האט: (כג) אלן
גון דער קנעכט אברהם
איהרע ווארטע פערנאם,
ווארף ער זיך צום ערדע,
דען עוויגען אן צו בעטען:
(כג) אונר דער קנעכט צאג
הערפאר זולבערן אונר גילדען
געשמיידע, אונר קליידונגען,
גאס עז דער רבקה: אונר
אנדער קאטבארקייטען
שענקטע ער איהרעם
ברודער, אונר איהרער
מוטטער: (כד) אלודען אסען
זיא, אונר טראנקען, ער,
אונר דיא לייטע, זונערלעך

מיט איהם ווארען, אונר איבערנאכטטען: אלן זיא דען סארגענו אויפשטודען
שפראך ער, שיקט סיך פארט צו מיינעם העררן! (כה) דא שפראך איהר

תרגום אונקלוס

דבר ואזיל ותהי אשתא לבר רבונך
כטא דסלי יל יי: (כג) נתנה כד שטע
עבדא דאברהם ית פתגמיהון וסגיד
ער ארעא מד בי יי: (כד) ואפיק עבדא
סנין דקסו וסנין דרבה ולבושין ויהב לרבקה ומגדלנין יתב לאחיהא ולאמה:
(כה) ויאכלו וישתאו הוא ונוכריא דיי עמיה וקיתו וקמו בצפרא ואטר שלהני
לות רבונן: (כז) ואטר

רשי

(כג) וישתאו ארצה - מלאך שמדים על בצורה
טובה: (כג) ומגדלת - לשון מגדים שהביא
עמו ממיני פירות של ארץ ישראל: (כד) וילינו -
כל לינה שבמקרא לינת לילה אחד:
ואמה

באור

נעשו (תהלים ל"ג ו'): (כג) כלי כסף וכלי זהב, תכשיטי נשים של כסף זהב כדכתיב איש
אשר מלא כלי זהב אנעדה וגו' (במדבר ל"א כ'), וכתיב ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה
כלי כסף וכלי זהב ושולת ומחתם על בניכם ועל בנותיכם (שמות ג' כ"ג): ומגדלת, רש"י
פירש לשון מגדים שהביא עמו ממיני פירות של א"י, ויהי לפי שראו מגד, והסס טגרון
בפלים אלטון (כי הפתח הוא נענור האל"ף), שהרבים מהנו אלטנות, והרד"ק
במסא"י שרש מוג כתב כלל המל' הזאת הדבר המשובח
בין בזהב וכסף ואננים יקרות ונגדים וכל אחד ואחד לפי מקומו הכתוב בו יקרא הדבר
המשובח בזהם מוג ומגדנות, וכן פי' מוגד שמים מטל (דברים ל"ג י"ג), כי הטל הוא המשובח
מן המועד שיוטיל ולא יזיק עכ"ל, ויב"ע תרגם, ודורוכין, כלל ג"כ כלל המתנות המשובחות,
וכן תרגמה העתרגם האשכנזי (קאטענארקייטען): (כד) וילינו, כל לינה שבמקרא לינת
לילה

אחיה ואמה תשב הנער אתנו
 ימים או עשור אחר תלך
 ויאמר אלהם אל תאחרו
 אתי ויהיה הצליח דרכי שלחוני
 ואלכה לאדני: ויאמרו נקרא
 לנער ונשאלה את פיה
 נח ויקראו לרבקה ויאמרו אליה
 הנערה קרו לנערה ק

איהר ברודער אונד איהרע
 מוטטער, לאס דאן מאַרבען
 נאך איין יאהר, אָרער צעהן
 טאָגאָטע, ביא אונז בלייבען:
 הערנאָך מאַג זיין רויזען:
 (ט) ער שפראַך צו איהנען
 האַלטעט מיך ניכט אויף! דאָ
 דער עוויגע מיינע רויזע האָט
 זאָ גליקליך זיין לאַסען שיקט
 מיך פֿאַרט, דאָס זאָך צו
 מיינעם העררן רויזע: (ט) זיא
 שפראַכען וויר וואָללען דאָן
 מאַרבען רופֿען, אונד זיא
 זעלבט פֿראַגען: (כ) זיא רופֿטען דער רבקה, אונד שפראַכען צו איהר, ווילעט

רשי

תרגום אונקלוס

אחיה ואמה פיתב עולטמא עשא
 עידן בעידו או עשרא ירחון בתרין
 פיוול: (ט) ואמר להון לאתאחרון
 יתי וי אצלח אחיה שלחוני ואיתך
 לות רבונני: (ט) ואמרו נקרי
 לעולטמא ונשטע טה דהיא אמתה:
 (כ) וקרו לרבקה ואמרלה התולי

(נה) ואמה: וכתב ריבן הויה הויה הויה
 לעבב ובה מלאך והעוית: ימים: שנה כמו
 ימים תהיה גאלתי (ויקרא כה) שקך טתנין
 לבתולה זקן י"ב חדש לפרנס עמיה
 בתכשיטיה: או עשור י"ב חדש ואת ימים
 ממש אין דרך הענקים לבקש דבר שעט ואם
 לא תרנה תן לט מרוב מוח: (נו) וכאלה את
 פיה: וכתב שאין אשלין את האשה לא
 מדעתה

באור

לילה אחד: (נה) ויאמר אחיה ואמה, הם סקלו העתות והלכו חזרים ויתכן שכן
 היו נחלו מחזרו בחכמה וכבוד כי כן נחלו ויען לכן וכתב אל (הראש'ט), ובה חלונת
 בלסון זכר, כי דרך העקרה על הרוב להזכיר הפעולה על הקצק בו חס זכר חס נקבה,
 וכן ותדבר מרים וזרקו (במדבר י"ב א'), ותכתב אמתה היולדה נת אביחיל ומרדכי היהודי
 (אסתר ט' כ"ט): ימים, שנה, כמו ימים תהי גאלתי (ויקרא כ"ה כ"ט), שנחשב אחריו
 ואם לא יאל עד מלאות לו שנה תמימה, ונקראת השנה ימים כי לא תשלם לט השנה כי אם
 ביום שלם לא במקנת היום, ואעפ"י שענינו שנה הוא לשן רבים כי משפטו ימים שלמים
 ואם ימי השנה שלמו ימי תקופת השמש במסכתו והוא תחד חלילה לפי קורא השנה
 ימים שנים: או עשור, תחד לטין, והוא כולל כל מספר ימים או חדשים או שנים,
 ובה ר"ל עשרה חדשים, ואין כן בעשור לחדש (ויקרא י"ו כ"ט), כי הוא תחד ליום
 העשורית החדש, וכתב רש"י ואת ימים ממש, אין דרך הענקים לבקש דבר שעט
 ואם לא תרנה תן לט מרובה מזה: (נו) וה' הצליח דרכי, אין הקב"ה רוצה שיא
 אישור בדבר שאין זה עיקר הכלתה אם יתעכב (הראש'ט): (נז) נקרא לנערה, אם תרנה
 להתעכב ימים או עשור כדכרינו או לילך מיד כדכריך, דרך ארץ הוא כן כלומר אע"פ שהקב"ה
 חסן בזיווג זה אעפ"כ אמרו לה התלכי מיד עם האיש הזה או עם אדם אחר לאחר ימים או
 עשור שמהג הוא כמו שנינו בנתיבי לבתולה שנים עשר חודש לפרנס את עמיה (הראש'ט):
 ונשאלה אם פיה, בתרגומי, וכשמע מה דהיא אערה, כמו זאת פי ה' לא שאלו (יהושע

הַתְּלִי עִס־הַאִשְׁוִיהַ וְתֹאמֶר
 אֵלֶיךָ: נַט וַיִּשְׁלַח וְאֶת־רִבְקָה
 אֶחָתָם וְאֶת־מִנְקַתָּהּ וְאֶת־עַבְד־
 אֶבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיוּ ׀ וַיְבָרְכוּ
 אֶת־רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחֲתֵנָּה
 לְךָ אַחֲתָא

ווילום דוא מיט דיזעס מאנע
 ריווען? ויזא שפראך זאצן
 ווילל דייווען: (כט) ויא ליסען
 אל זא איהרע שוועטער
 הבקה, אונד איהרע אטמע זי
 אונד אברהם'ס קנעכט מיט
 זיגען ליטען, וצידען:
 (ס) ויא זעגעטן רבקה, אונד
 שפראכען צו איהר, אונזערע
 שוועטער, א! דאס דוא

תרגום אונקלוס

הַתְּלִי עִם גְּבָרָא קְדִין וְאַטְרַת אֵיל: מִדַּעְתָּה: (נח) וְתֹאמְרִי לְךָ מַעֲמִי וְאֵלֶיךָ אִיכְכֵס

וַיִּשְׁלַח יֵת רִבְקָה אֶתְהֵוֹן וַיֵּת
 מִנְקַתָּהּ וַיֵּת עַבְדָּא דְאַבְרָהָם וַיֵּת גְּבָרֹתָיו: (ס) וַיְבָרְכוּ יֵת רִבְקָה וְאֵטְרוּ
 לָהּ אַחֲתָא

באור

וְכֵן מַתְרַגְּמֵס כֵּל א: (נח) וְתֹאמְרִי אֵלֶיךָ, אִיכְכֵס מִדַּעְתָּה לְהַתְּעַכֵּס בְּשֵׁי לִקְשׁוֹטֵי עַבְדֵי
 (הַרְגֵם ס): (גט) וַיִּשְׁלַח, הַרְגֵם ק בַּרְשָׁיִם אֵרֵשׁ שְׁלַח פִּירְשׁוּ מִלְּשׁוֹן לִיבָה וְכֵן תְּרַגְּמֵס יֵבֵעַ,
 אַבְל אִיכְכֵס עִם אֲתְרַגְּמֵס וְאַבְרָהָם הֵלֶךְ עִמּוֹס לְשִׁלְמָס (לְעִיל יֵס יֵי), לְאַלְהוּתֵהוֹן, תְּרַגְּמֵס
 פֵּה, וְשִׁלְמָו, בְּרִיָּה שְׁמִירַשׁ כְּפִשׁוֹ, אֲהַרְשׁוּרָה לְלִבְתָּ עִם הַעַבְדִּ, וְעַל פִּיו תְּרַגְּמֵס כֵּן נִס
 הַמַּתְרַגְּמֵס הַאֲשַׁכְנִזִי: אַחֲתָם, הַמַּפְרָשִׁים לֹא פִירְשׁוּ הַמְלָה הַזֹּאת הַבָּהָה בְּלִשָּׁן רַבִּים שְׁלֹא
 כְּחַשְׁטֵי בִי לֹא נֹכַח בְּכַתְּבֵי הַקֹּחַ אֶחָד וְכֹחַ לִבָּן, וְקִרְבָּה לִנְלִפִי פִשׁוֹ כֵּן לֹא בְּנִיבָה בְּכַתְּבֵי
 עִלְקִרָא אֶחָ אוֹ אֲחֹת גַּם לְשִׁמְרֵי קְרֹבִים כֹּמוֹ כִּי אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנִיבָנוּ (אֵס לִבִּי), וְגַם אֲנִיבָה
 אֲחִתִּי בַת אֲבִי הִיא (אֵס כִּי ב), וְלִבָּה לְתַרְן דְּכִיבֵי עַל אֲקִרְאֵם אֲחֹתִי בַעֲבוּר שֵׁי אֲחִי קֹרְבָנָה
 בְּנִיבָה, וְנִרְאָה אֲהַשְׁאֵל הַרְגֵם כֹּחַ אֵל הַקְרֹבִים בַּעֲבוּר הַחֲהִנְנָה אֲשֶׁר בְּנִיבָהם בַּעֲבוּר מַחֲמַת
 קֹרְבָנָם, וְלִבָּן הַשְׁאֵל גִּיכֵּ אֵל הַאֲחֻבִּים הַכֹּלְמִים אֲלֵיכֵם קְרֹבִים כֹּמוֹ אֲחִי מִלְּשׁוֹן אֲתָם (אֵס
 כִּי ט ד), וְדֹד אֲחִיר בְּקִינְתוֹ עַל אֲשׁוֹל וְהֹוֹתָן. כִּי לִי עֲלִיךְ אֲחִי וְהֹוֹתָן (שְׁמֹאל בִּי אֵל כִּי),
 וְכֵן חִירַס לְשִׁמְרָה, וְהַהַרְשִׁים הַזֵּה אֲשֶׁר נִתְּתָה לִי אֲחִי (וּלְכִים אֵי עֵי ג), וְנִתְּתָו בִּלְחָ
 לְהַסְלַגְתָּ הַחֲהִנְנָה, בַּעֲבוּר אֲהִיא הַקֹּרְבָנָה הַיֹּתֵר גְּדוּלָּה אֲהִיא רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן, אַבְל אֵב אוֹ בֵּן
 עִם אֲהִיא קֹרְבָנָה יֹתֵר גְּדוּלָּה בְּהֵם לֹא הַשְׁתַּמְשׁוּ בִּרְק בְּמִקּוֹס שֵׁי לְאַחַד מֵעֲלֵה עַל חֲבִירוֹ בְּחִכְמָה
 אוֹ בִּזְקִנָּה כֹּמוֹ אֲחִיר אֲלִישֵׁעַ עַל אֲלִיבֹו בְּהַפְרָדּוֹ מִמֶּנּוּ, אֲבִי אֲבִי רַכֵּב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשִׁיו (אֵס בִּי
 בִּי יֵב), וְעַלִּי אֲחִיר לְשְׁמֹאל, כִּי שִׁיב אֵכֵב (שְׁמֹאל אֵי גִי ו), וְלִבָּן הַשְׁאֵל וְלִבָּן הִי פֵּה דָבָר
 כְּמַדְבְּרִים כֹּמוֹ אֲכַתְּבוּ וַיִּאֲמֵר אֲחִיבֹו וְאִמָּה, לִבָּן אֲחִיר כֵּאֵן אֲחִתָּם אֲשֶׁב עֲלֵיו וְכִלְלֵי בְּכִנּוֹי הַזֶּה
 גַּם אֲבִיבֹו וְאִשׁוֹ הַעַפְלִים אֲלִיוֹ בַּעֲבִין הַסְפֹּר הַזֶּה בַּעֲבוּר שְׁמִילָתָּ אֶחָ תֹּאמְרֵי בְּשִׁלְטוֹת גַּם עַל אֲחִיר
 הַקְרֹבִים, בִּי כִּל לְפִי פִשׁוֹ, אַבְל לְפִי וְהַ סְפֹר בְּסִפְרֵי הַיִּסְרֵי הִי לֵה עֵד אֶחָ שְׁלֹא נֹכַח
 בְּכַתְּבוּ וְשִׁיב אֲכֵר, וְאִזְלִי יִרְמֹחַ עֲלִיוֹ בְּכַתְּבוּ פֵּה בְּמִלַּת אֲחִתָּם: מִנְקַתָּהּ, בְּסִדְרֵי עוֹלָם פִּי אֶחָ
 אֲחִירוֹ שְׂרִבְקָה הִיָּתָה בַת גִּי שְׁנִים כַּשְׁנֵשֶׁת לִיבְחָק, אַבְל לְפִי פִשׁוֹ נִרְאָה שְׁלֹא הִיָּתָה
 קְטַנָּה כִּי כִי, כִּי שְׁלִמְוָה מִחָק לְעִיר לְשִׁאֲבוּ עִים, וְכֵן מַשְׁמַע בִּיבִנְוֹת (דָּף כִּי אֵי עֵב),
 אֲהִיָּתָה אוֹ נַעֲרָה, וְכַתְּבוּ אֵס הַתּוֹסֵפֶת אֲהִיר שְׁמֹאל חֲסִיד מַשְׁכִּירָל הַיֹּכִיב אֲהִיָּתָה אוֹ בַת
 וְהַ גַּנָּה עֵי, וְכַפִּי הַמְסוּפֵר בֵּם הִיָּתָה אוֹ בַת עַר שְׁנִים, וְהִי פֵּה הַפִּי מִנְקַתָּה
 אֲקִדְס בְּשִׁנְוֹת יִבְקַתָּה, וְיִרְאָה אֲהִי דְרָכָן אוֹ אֲהִיבְקַתָּה הִיָּתָה אַלְלָה לְשִׁמְרָה גַּם אֲחִיר
 אֲתַנְדִּיל, וְלֹא נֹכַח פֵּה נַעֲרֹת, כִּי קִיבֵר בְּכַתְּבוּ, וְלִבָּן מַפְרָשׁ שְׁלַמְטוֹ עִמָּה גַּם נַעֲרֹת:
 אֶחָ

דאי יהוא יושב בארץ הנגב :

זעהנדען : ער וואהנט אבער
איים זידליכען לאנדע :
איינע זייט צו מען : אלע

תרגום אונקלוס

רשיי

דמלאך מיטא אתחוי עלת יהוא
נתיב בארעא דרוטא : ונפק

לאברה אביו שיטאנה : יושב בארץ הנגב קרוב
לאוש באר שכ' ארצה הנגבוישב בין קדש ובין

באור

היות מבוא מקור שהי' ינחק הולך תמיד אל המקום ההוא (כוונתו כי המקור אין לו הוראת
הזמן), כי הוא לו מקום תפלה בעבור הראות שם המלאך, והוא יושב בארץ הנגב קרוב
מש, וכן תרגם אונקלוס, איתא מיתוהי עכ"ל, ובטוסמאות התרגום שלפנינו הוא
במיתוהי, ובקנתם על במיתוהי, ולבאר היטב הכוונה יהי' שעור הכתוב כן, וינחק בא
מבוא (מבואו, ור"ל מדרשו, או יהי' המקור במקום השם כדרכם לבוא זה תחת זה בעבור
קורבת עבוכם, ויהי' מבוא כשו מביאנו) באר לחי ראי (ר"ל מבאר, כי מבואו שמשם
היט' כשו אלחנן בן דודו בית לחם (שמואל ב' כ"ג כ"ד), פי' מבית לחם, ויהי' הודעה על
הודעה, וההודעה הכפולה היא נכרכת כדברי הרמב"ן, והמתרגם האשכנזי שתרגם
(פאן דער רייזע פאך דעם ברוכנען), כוונתו לפרש באופן זה, וינחק בא מדרכו אשר לבאר לחי
ראי, ותמסר הלמ"ד כדרכה לפעמים כשו ויבא ירושלים (מלכים א' ג' ט"ו), ורביס כן,
גאות הוא מאד לבאור הכתוב, ואין בו כפל לשון, אבל הוא נגד הנגינה כי בא הוא בעונת
מבואו ב"ק, ולפי פירושו ראוי להיו' בא בעטם וקף ובאופן זה, וינחק בא ||| מבוא |||
באר לחי | ראי, ולפי באור אונקלוס והרמב"ן שהנתיבות כן, וינחק
א"בא מבוא ||| באר לחי | ראי, יתורגם בל"א (ינחק קאם ענען פאן
בער רייזע, יבעהמליך פאן דעם | ברוכנען דאו לעבענדיגען זעהנדען),
עוד כתב הרמב"ן ח"ל ועל דעתו (ר"ל של אונקלוס) הוא באר שבע שתרגם בין קדש ובין
גור (בראשית כ' א'), בין קדש ובין ברד (שם ו' ו' ד), רקס ומגרא, ואם כן המקום
ההוא מקום אשל אנרכס ראוי לתפלה והנה ינחק בא מן הבאר ההיא אל עיר אחרת
אשר היתה בדרך עירו ויבא לפנות ערב לשוח בשדה עם רעיו וזוהביו אשר שם ומנא את
הענב ורנקה והלכו כולם יחדיו אל עירו ויביאה האהלה שרה אמו עכ"ל, והוצרך לכל זה לפי
צעתו שפרשת ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך וגו' (שם כ"א כ"ב), כמשכת למעלה אל פרשת
ויסע משם אנרחס וגו' וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר (שם כ' א') שלפני פני', ובאר
שבע היתה בארן פלשתיס סמוך לגרר, ושם היתה השנועה וכריתות הנרית עם אבימלך,
לפי שאחר זה דר אנרחס בחברון שם מתה שרה ובאר שבע רחוקה מחברון, לכן הוצרך
לומר שאחר בא אל האשל להתפלל שם שהוא לפי דעתו מקום קדוש וראוי לתפלה, והיו רחוק
עד מאד שיבקש לו ינחק מקום לתפלה בארן פלשתיס שם גר אביו ונטע אשל, והוא בחברון
שם דר הזקן עד יום מותו, והר המורוי קרוב לו שם נעקד: אבל כבר הודעתך דעתי
בזה שבאר שבע הוסיפה לחברון ושם נטע אנרחס את האשל והכניס שם אורחוס עד יום מותו,
ושם התפלל ינחק (לדעת המפרשים כי לשוח פי' להתפלל), ופרשת ויהי בעת ההיא איננה
במשכת למעלה לפרשת ויסע משם אנרחס, כאשר הארכתי בזה למעלה, גם פסוק ויסע
משם אנרחס וגו' וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר, אין ויגר בגרר באור למאמר שלפניו,
רק הם ב' דברים, בתפלה ישב בין קדש ובין שור אחר זמן לא נודע כמה, והוא סמוך אל
באר לחי ראי וסמוך גם לבאר שבע, ואח"ז הלך לגרר ויגר שם: ועוד לומר אנו כי הבאר ההיא
אשר על אודותיו נקרא שם המקום שנשבע שם באר שבע, איננה הבאר הנקרא באר לחי
ראי, כי הבאר ההיא חפר אנרחס בהיותו בארן פלשתיס אשר חפרו אחר שהי' בן כ"ט שנה
בגודלי, כי בהיותו בן כ"ט חפר בארנו ממדא שרס בארן פלשתיס, אבל הבאר באר לחי
ראי

(סג) אלדנן יצחק ויק ערבינג
אויף דעם פֿעלדע, געגען
אמענד: הוב ער זיינע אויגען
אויף, אונד וואָרד געוואָהר,
דאָס קאָמעלע קאָמען:
(סד) וויאָ אָבער רבקה איהרע
אויגען אויף הוב, אונד יצחק
געוואָהר וואָרד: פֿיעל זיא
פֿאָם קאָמעלע: אונד

סג ויצא יצחק רשוח בשדה
לפנות ערב וישא עיניו וירא
והנה גמלים באים: והישא
רבקה את עיניה ותרא את
יצחק ותפל מעל הגמל:

ותאמר

הנה גמלים באים וישא עיניו וירא ויהנה רבקה איתו ותרא את יצחק ותפל מעל הגמל ותאמר

רש"י

תרגום אונקלוס

(סג) ויפק יצחק לצלחה בחקלא
למפני רמשא ויקף עיניה וירא ותא
גמליא אתו: (סד) ויקפת רבקה את
עיניה וירא את יצחק ואת רכינת
מעל גמלא: ותאמר

ער (בראשית כ') ושם היה הכרם שם הכרם
בין קדש ובין ברד (בראשית י'): (סג) לשוח'
לשון מפלה כמו ישפך שימו (תהלים ק"ב):
(סד) וירא את יצחק ראתה אותו הדור
ותרא מפניו ותפלי השמיטה עמה לארץ
בתרומה ואיתרכינת הטהה עמה לארץ ולא
הגיע עד הקרקע כמו הטי נא כדך,
לרכיני, ויש שמים (תהלים י"ז) וארכיני,
ועל (תהלים ל"ט), כלומה אם יטה לארץ לא

באור

למי כנר הוי' בהיות אברהם בן פ"ה שנה כי אז נראה הנר מפני שרה בהיותה הרה וקראת
שם הנער באר למי ראוי, גם באר למי ראוי היתה באר ישראל, סוף לבאר שבע, אבל הנער
אשר גזלו עבדי אבימלך הוי' לדעתי סוף לעיר גרר בארן פלשתים כאשר כתבתי למעלה
בספוק ויכלתי כרית בבאר שבע (שם כ"ח ל"ב), ויצחק הוי' דר קרוב לחותם באר, וכן כתב
רש"י ח"ל בארן הנגב, קרוב לחותם באר שנאמר וישע עשם אברהם ארצה הנגב וישע בין
קדש ובין שור, ושם הוי' הנער שנאמר הנה בין קדש ובין גרר עכ"ל, וארץ הנגב פירש ר"ע
כפירוש בדרוש של באר למי ראוי, ואין כן פירושו רק עגב ח"י נקרא כן בכל הענין וכן ארץ
הקדש נקראות ארצות מורקיות לח"י וכן מולכות כפונה או ארץ נשון, כל אלה יסוכו על
מרכו ח"י והיו העיקרות בכל התורה כאשר כתבתי בהקדמה, וכן פי' פה הרחב' ע'
(סג) לשוח' בשדה, רש"י פי' בשם בר' לשון מפלה כמו ישפך שימו (תהלים ק"ב ח')
וכן פירש הרד"ק בפרשים שרש שוח, וכן ת"א ור"ע, לבלחה, אבל הרחב' ע"פ לטעם בשדה
בין השיקים כמו וכל שית השדה (בראשית ג' ה'), תחת אחד השיקים (שם כ"ח ט"ו), ולשון
הרשב"ם כלומר לטעת חילנות ולראות עיניו טעמיו וזו בהיותו בשדה ראה גמלים באים
והלך לקראתם לראות אם הם גמלי חנו שהולך העבד עכ"ל, וכן מתרגם כל"ה: לפנות
ערב, כשהערב פונה ונא, והוא קרוב מביאת השמש: (סד) ותפל מעל הגמל, ח"ת
ואתרכינת, ופירושו הטהה עמה ללך אחד מעל הגמל אשר היא רוכבת עליו להסב פניה
פנתו דרך נביעות, כמו ויראה כענין רן אחרי ויפל מעל הערכבה לקראתו ויאמר השלום
(תהלים כ' ה' כ"ח), הכוונה שהשפיל עמו במרכבה לקראת הון אשר היה בארץ לשלום
לשלום, וכן אמר חגיגה כאשר הסך חים מעל מרכבתו לקראתך (שם כ"ו), אמר הסך במקום
יפל' (מפ"י הרשב"ן), ורש"י פי' השמיטה עמה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע, וכן מתרגם

כל"ה

סו ותאמר אל העבד מיהאיש
הלוייה הולך בשדה לקראתנו
ויהאמר העבד הוא אדני ותקח
הצעיר ותתכס: סו ויספר העבד
ליצחק את כל הדברים אשר
עשה: סו ויבאת יצחק האהלה

שרה

(סו) אונד שפראך צום
קנעכטע, ווער איזט דער
מאן דאָרט, דער אונד אויף
דעם פֿעלדע ענטגעגן געהט?
דער קנעכט שפראך, דאָ
איזט מיין הערר: ויא נאָם
דען שלייער, אונד פֿער-
הילטע ויך: (סו) דער קנעכט
ערצעהלטע דעם יצחק אללע
דונגע, דיא ער אונדריכטעט
האַטטע: (סו) יצחק פֿיהרטע
ויה אין דאָ גצעלט ויינער

תרגום אונקלוס

רש"י

(סו) ואמרת לעבדא טאן גברא דיכי
דמיה ליה בחקלא לקרטותא ואמר
עבדא הוא רבוני וגסיבת עיפא
ואתבסיאת: (סו) ואשתעי עבדא
ליצחק ית כל פתגמיה די עבד:
(סו) ואעלה יצחק למשבגא והוא והא תקנין עובדקא בעובדי שרה

יגיע עד הקרקע: (סו) ותתכס לו
ותתפעל כמו ותקנר ותשנר: (סו) ויספר
העבד גלה לו נסים שנעשו לו שקפנה לו
הארץ ושכורמנה לו רבקה בתפלתו:
(סו) האלה שרה אש ויביאה האלה
ונעשית דוגמת שרה אש כלומר והרי היא
שרה

באור

בל"א: (סו) ותאמר אל העבד, הראב"ע פי' כי הפסוק הזה הוא שוקדס ובאורו וכבר אמרה
והרמב"ן כתב עם שמהלכו כן לפעמים, אבל נכאן אינו נכון שינטרך לערב שתי המקראות,
ותש רבקה את עיניה ותרא את יצחק, ותאמר אל העבד מי האיש וגו' ותקח הצעיר ותתכס,
ותפל מעל הגמל, ולכן פי' הוא כי בראותה איש הולך לקראתם בשדה ארע הדגך והלך
לעומתם ידעה כי הוא גא לראותם ולקרוז לשלום או להכניסם אל ביתו ללון עמה כדרך
עובר הנשים לעמוד בהנגע עכ"ד, ולפי דעתו כאלקחה הצעיר לא ידעה שהיא יצחק, ומ"ש
ותרא את יצחק, משה היותה התורה קוראו כן: הלוה, לעומד מרחוק יאמר הלוה לזכר,
כשונה בעל החלשות הלוה גא (בראשית ל"ז י"ט), ולנקבה הלוו כש הארץ הלוו (יחזקאל
ל"ו ל"ה), והזה ושמר על הקרוב, לזכר, ולנקבה, הזאת, אבל הלוו בלי ה"א באורו כש
הקורא יאמר על הרחוק לזכר ולנקבה, כש הפלגתי הלוו (שמאל ח' י"ז כ"ו), האומי'
הנו (מלכוס ב' ד' כ"ה): הוא אדני, בעבור שנתן אברהם ליצחק את כל אשר לו
והעבד בכלל הנכסים, קראו אדני: הצעיר, עטוף שמעטפין בו הנשים פניהם:
והתכס, מנגין התפעל, והת"ו הראשונה מן האי"תן והשני' לסימן התפעל, והראוי
ותתכסה, רק בעבור וי'ו ההטף יעמק העעם אל הת"ו, ולא תנוט הה"א אחר
הטול לבל בלי נגינה (שהיא טענה קטנה) לכן נפלה, וקמן הכ"ף במקום הפתח
בעבור הס"פ: (סו) ויספר העבד, נסים שנעשו לו לדעת כי בת מולו היא (הראב"ע):
(סו) האהלה שרה אמו, חסד הנסוך, כי לא תנא ה"א הידיעה על מלה הסמוכה
באחרי, ושעורו, האהלה חבל שרה אשו, כמו כי אתם באים אל הארץ כנען (נמנדר
ל"ד ב'), עיניו הארץ ארץ כנען, והנבואה עדי הנבוא (ד"ה ב' ע"ו ח'), פירש
הנבואה נבואת עדי הנבוא, כסאך אלהים (תהלים מ"ה ז'), פי' כסאך כסא אהים,
כעוהו רבים, ול' הרמב"ן ועעם הכתוב כי יספר בכבוד שנהג יצחק באש כי מעת
שמתה

זינער מוטטער שרה, הייא-
ראטטעטע רבקה, אונד זייע
ווארר זיינע פרויא, יצחק
ליכטע זיא: אונד טראוטטעטע
זיד, איבער דען פערליווס
זינער מוטטער:

כה (א) אברהם נאם ווידער
איינע פרויא, רערען
נאמע וואר קטורה: (ב) ריוע
געבאר איהם, דען

רש"י

שרה אשו שכל וזון שרה קיימת היה נר דלוק
מערב שנת לערב שנת זכרונה מנויה בעיסה
ועין קשור על האהל ומשמחה פסקו וכשנאת
רבקה חזרו ב"ר: אחרי אשו דרך ארץ כל
ועין אשו של אדם קיימת כרוך הוא אכלה
ומשמחה הוא מתנת' באשתו:

כה (א) קטורה וו הגר ונקראת קטורה
על שם שפא' מעשיה כקטרת וסקירה
פתחה

שרה אמנו ויקח את רבקה
ותהי לנו לאשה ויאהבה וינחם
יצחק אחרי אמו: פ ששי

כה א ויסף אברהם ויקח אשה
ושמה קטורה: ונתת לו את
זמן

תרגום אונקלוס

שרה אמיה וגסיב ית רבקה ותהי
ליה לאנתו ורחימה ואתנחם יצחק
בתר אמיה:

כה (א) ואוסף אברהם וגסיב אתקא
ושמה קטורה: (ב) וילית
ליה ית זמן

כאור

פתחה שרה לא נשו אהלה כי אמרו לא תנא אשה אחת אל אהל הגבירה הנכבדת,
וכאשר ראה רבקה הביאה א האהל לכבודה ושם לקחה חיה טעם ויאהבה, וינחם
ירמון שהי' מנטע' מאלד על אשו ורסק ממנו ענכס עד שנקם באשתו באהבתו אחיה
כי מה טעם שיזכיר הכתוב אהבת האיש באשתו ואנקלוס פי' ויבאה יצחק האהלה
והנה היא שרה אשו, ולכן הזכיר האהבה כי מפני נדקתה וכשרון מעשיה אהבה
ונחם נה וכך הזכירו ב"ר עד שלא עתה היתה ברכה מנויה בעיסה וכו' עכ"ל,
וכ"ל שזכר אנקלוס פשוטו של מקרא, ותרגם, ואעלה יצחק למשכנא וזוהי והא תהיין
עונדהא כעובדי שרה אמיה, כעבוד שלא יתכן לבוא ה"א הידיעה על העלה הסמוכה
לאחריה ולכן הפריד האהלה מן שרה אשו, ויב"ע תכנס כי תרגם, למשכנא דאשו
אמיה, כמו שפי' הראב"ע והרמב"ן, וכ"ה דעת בעל הטעמים שהטעם אלת יצחק
ברביע שהיא מפסיק יותר מן הפשטא שנמלת האהלה, ואם כדברי אנקלוס ראו
להיות יצחק בעהפך הנא במקום ואולא (שהוא מפסיק פחות מן הפשטא), למהירות

המנטא, כמואר בהקדמה, ובאופן זה ויבאה יצחק | האהלה || שרה אשו || |
וכן מתרגם בל"א: אחרי אמו, אנקלוס ויב"ע תרגם, בתר ידמיית אמיהוק
מתרגם בל"א:

כה (א) ושמה קטורה, ב"ר אמרו שהיא הגר, וכן תרגם יב"ע, אבל הרשב"ס
והרמב"ן והראב"ע בעלי הפשט אמרו כי איננה הגר, ודייק הראב"ע מדכתוב
ולכני הפלגשים לשון רבים: ולשון הרמב"ן והנה אברהם לקח לו אשה עבדות כנען
ואם תאמר שהיתה מגרית או מארץ פלגשים הנה לא שלח אל ארצו ואל שולדתו
כאשר עשה בנטו כי איננו שומר רק ורע יצחק כי עליו כרת הברית, ועוד שלא אמר
הכתוב ויקח אשה קטורה בת פלוגי החי או הפלגתי והמגרי מארץ פלוגית כאשר
אמר בגמי' אצו וזולתן אבל הזכיר אמה בלגד כי היא כנענית וקנה נישואיה וכן יעשה
בעקבות